

Onderzoeksverslag

Ontwikkeling modules: Sova-training & Vrije tijd en Hobby

Christelijke Hogeschool Windesheim
Sociaal Pedagogische Hulpverlening
Minor: Psychiatrie & Verslaving

Mei 2010

In opdracht van Meerkanten GGZ, Asterisk* te Lelystad

Namen: Rianka van Ommen
 S1004135
 Esther Pouw
 S1001202

Inhoudsopgave

Voorwoord	4
Hoofdstuk 1	
<i>Inleiding</i>	
1.1.1 Aanleiding onderzoek	5
1.2.1 Doel van het onderzoek	5
1.3.1 Probleemstelling	5
1.3.2 Onderzoeksvraag	5
1.3.3 Deelvragen	6
Hoofdstuk 2	
<i>Methoden</i>	
2.1.1 Populatie	7
2.2.1 Meetinstrumenten	7
2.3.1 Dataverzamelingsmethoden & verloop veldwerk	8
2.3.2 Analysemethoden	9
Hoofdstuk 3	
<i>Resultaten (antwoord op deelvragen)</i>	
3.1.1 Beschrijving van de onderzoeksgroep	10
3.1.2 Wat is de Asterisk*?	10
3.1.3 Wat is de doelgroep binnen de Asterisk*?	10
3.1.4 Welke psychiatrische problematiek is er binnen de Asterisk*?	15
3.1.5 Wat houdt de dagbehandeling concreet in?	18
3.1.6 Welke programmaonderdelen zijn er binnen de Asterisk*?	19
3.1.7 Wat houden de programmaonderdelen/modules, Sova-training en Vrije tijd en hobby in?	21
3.1.8 Hoe worden de Sova-training en het programmaonderdeel Vrije tijd en Hobby aangeboden bij andere instellingen voor de deeltijdbehandeling binnen de kinder- en jeugdpsychiatrie?	23
3.1.9 Hoe worden de programmaonderdelen nu door de cliënten van de Asterisk ervaren?	30
3.1.10 Hoe worden de programmaonderdelen nu door de medewerkers van de Asterisk ervaren?	32
3.1.11 Wat zijn de behoeften en verwachtingen van de cliënten en medewerkers binnen Asterisk*, gekeken naar de aangeboden modules zoals de Sova-training, Vrije tijd en hobby?	36

Hoofdstuk 4

Discussie & conclusie

4.1.1	Koppeling resultaten aan vraagstelling (aanbevelingen)	41
4.1.2	Overige conclusies	61
4.1.3	Suggesties voor vervolgonderzoek	62
4.2.1	Slotwoord	63

Hoofdstuk 5

	Samenvatting en conclusies	64
--	----------------------------	----

Bijlagen

	Bijlage 1. Alfabetische literatuurlijst	65
	Bijlage 2. Begrippenlijst	67

Voorwoord

Voor u ligt het onderzoeksverslag van Rianka van Ommen en Esther Pouw.

In onze jaarstage hebben wij beide stage gelopen binnen Meerkanten GGZ. Rianka heeft stage gelopen binnen de beschermde woonvorm te Nunspeet en Esther binnen de Asterisk*. Tijdens de jaarstage is Esther in gesprek gegaan met Loes van Ginkel, of afstuderen samen met Rianka binnen de Asterisk* mogelijk was. Deze mogelijkheid bestond en zodoende zijn wij in gesprek gegaan over mogelijke afstudeeronderwerpen.

De vraag binnen de Asterisk* ligt, of huidige programmaonderdelen aansluiten bij de behoeften van de cliënten. In dit onderzoeksverslag hebben wij ons gericht op de Sociale vaardigheidstraining en het programmaonderdeel Vrije tijd en Hobby binnen de Asterisk* te Lelystad.

De Sociale vaardigheidstraining benoemen wij in dit verslag als Sova-training.

We hebben beide een geringe ervaring met onderzoeken. Zo heeft Rianka een onderzoek gedaan binnen de School of Health Care van Windesheim, naar hoe men ouderen meer kan stimuleren tot bewegen met behulp van de Nintendo Wii. Esther heeft binnen de Asterisk* onderzoek gedaan naar de ervaringen van de medewerkers met betrekking tot de 'reorganisatie'.

We hebben de onderlinge samenwerking als positief ervaren. De verschillen tussen ons hebben elkaar kunnen aanvullen en hierdoor konden we elkaar blijven motiveren en stimuleren om kritisch te blijven kijken naar het onderzoek.

We vonden dit afstudeerproject erg leerzaam en kijken met een positieve blik terug op het afgelopen half jaar.

Wij wensen u veel leesplezier toe!

Rianka van Ommen en Esther Pouw

Hoofdstuk 1

Inleiding

1.1.1 Aanleiding van het onderzoek

Binnen de Asterisk* ligt de vraag of de programmaonderdelen aansluiten bij de hulpvraag en de behoeften van de kinderen en de jongeren. Deze vraag is gevormd, naar aanleiding van een eerder afstudeerproject, waarbij gekeken werd naar de methodiek waarmee gewerkt wordt binnen de Asterisk*. Deze methodiek werd bekeken en geëvalueerd. Naar aanleiding van het advies, wat hieruit kwam, is er een nieuwe 'probleem'-stelling geformuleerd door de leidinggevende, namelijk dat er binnen de Asterisk* de vraag ligt of de aangeboden programmaonderdelen effectief zijn. Deze desbetreffende vraag kwam naar boven, omdat er vraagtekens gesteld werden bij het huidige programma-aanbod. Het is voor de medewerkers binnen de Asterisk* niet geheel duidelijk wat het effect is van een programmaonderdeel/module op een kind/jongere en of het bijdraagt aan zijn/haar behandeling. Dit willen wij gaan onderzoeken en verwerken in de twee programmaonderdelen, die wij tot modules ontwikkelen.

1.2.1 Doel van het onderzoek

Het doel van dit onderzoek is om binnen vijftien weken de module Sova-training en de module Vrije tijd & hobby aan te bieden aan de Asterisk*.

Naar aanleiding van dit onderzoek zullen we door middel van verschillende dataverzamelingsmethodes, zoals een literatuurstudie en interviews de probleemstelling en de deelvragen beantwoorden. Wanneer er een antwoord is verkregen op deze vragen, zullen er twee modules aanreikt worden aan de Asterisk* met betrekking tot de Sova-training en het programmaonderdeel Vrije tijd en Hobby.

1.3.1 Probleemstelling

Vanuit het werkplan van de Asterisk* is de vraag gekomen om de modules Sova-training en Vrije tijd & hobby te evalueren en zo nodig aan te passen. Deze onderdelen worden aangeboden aan de kinderen en jongeren die behandeld worden binnen de Asterisk*.

1.3.2 Onderzoeksvraag

Welke aanpassingen zijn nodig in de programmaonderdelen Sova-training en Vrije tijd en Hobby om deze modules beter te laten aansluiten bij de hulpvraag van de cliënten?

1.3.3 Deelvragen

Om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden, zijn de volgende deelvragen opgesteld:

- Wat is de Asterisk*?
- Wat houdt de dagbehandeling concreet in?
- Welke programmaonderdelen/modules zijn er binnen de Asterisk*?
- Wat houden de programmaonderdelen/modules, Sova-training en Vrije tijd en hobby in? Komt de praktische uitvoering overeen met de theoretische beschrijvingen van deze desbetreffende therapieën en trainingen?
- Wat is de doelgroep binnen de Asterisk*?
- Welke psychische/psychiatrische problematiek is er binnen Asterisk*? En wat houdt deze problematiek in?
- Hoe worden de Sova-training en het programmaonderdeel Vrije tijd & Hobby aangeboden bij andere instellingen voor de deeltijdbehandeling binnen de Kinder- en Jeugdpsychiatrie? Welke verschillen en overeenkomsten zijn er gekeken naar de bovengenoemde programmaonderdelen?
- Wat zijn de behoeften en verwachtingen van de cliënten en medewerkers binnen de Asterisk*, gekeken naar de aangeboden modules zoals de Sova-training, Vrije tijd en hobby?
- Hoe worden de programmaonderdelen nu ervaren?
- Hoe zouden de modules Sova-training en Vrije tijd en Hobby vorm moeten krijgen binnen de Asterisk*?

Hoofdstuk 2

Methode

2.1.1 Meetinstrumenten

Binnen ons onderzoek is het van belang, dat de verzamelde gegevens relevant en betrouwbaar zijn. Om een goede conclusie te kunnen trekken en een kwalitatief product aan te bieden, hebben we onderzoek gedaan naar de meest aansluitende manier van gegevens verzamelen.

Volgens Baarda e.a. (2005) heeft de relevantie van de verzamelde data te maken met de kwaliteit van de gegevens die verzameld zijn, gedurende het onderzoek. Door middel van de triangulatiebenadering kan er nagegaan worden of die verzamelde gegevens valide zijn. Hiermee wordt bedoeld, dat er door een combinatie van verschillende dataverzamelmethode, dezelfde gegevens verzameld worden. Als deze gegevens verzameld zijn en het blijkt dat deze gegevens, die zowel uit de interviews en literatuurstudie zijn gekomen, met elkaar overeenkomen, dan zijn deze relevant en valide. De triangulatie wat betreft het onderzoek, gericht op de Sova-training en de module Vrije tijd en Hobby, bestaat uit de interviews met de cliënten van de Asterisk*, medewerkers van de Asterisk*, medewerkers van andere instellingen binnen de Kinder- en jeugdpsychiatrie en een literatuurstudie.

Door het bestuderen van verschillende artikelen rondom ons onderwerp en door boeken uit het Mediacentrum te gebruiken, is er sprake van triangulatie. Voor wat betreft de wetenschappelijke literatuur, zijn de Windesheim- databanken geraadpleegd. In deze databanken hebben we afstudeerprojecten kunnen vinden, die bruikbaar zijn geweest bij het onderbouwen van dit onderzoek. Voor het uitvoeren van het onderzoek, hebben we een meetinstrument, in dit geval een interview, opgesteld. Dit interview (de vragenlijst) kan teruggevonden worden in de bijlagen.

2.2.1 Populatie

De populatie waarbinnen wij dit onderzoek gaan houden is:

- De unitcoördinatoren van de Asterisk* te Lelystad
- Groepsbegeleiding van de deeltijdbehandeling van 'Karakter' te Zwolle
- Groepsbegeleiding van de deeltijdbehandeling van 'Dimence' te Deventer
- Groepsbegeleiding van 'Trias Jeugdhulp' te Kampen
- Groepsbegeleiding van de 'Rietschans' te Ermelo
- Cliënten, kinderen en jongeren, die behandeld worden binnen de Asterisk* te Lelystad

De keuze voor deze populatie is, dat de verschillende instellingen dezelfde doelgroep hebben (of deels) en bereid zijn om informatie te delen over hoe hun eventuele programmaonderdelen met betrekking tot sociale vaardigheden en vrije tijd (en hobby) zijn vormgegeven.

Deze mensen hebben de specifieke kennis en ervaringen om een bijdrage te leveren aan het beantwoorden van de onderzoeksvraag. Door middel van interviews hebben wij relevante informatie kunnen verzamelen.

Door interviews af te nemen bij de unitcoördinatoren, hebben wij verheldering gekregen over hoe de Sova-training en het programmaonderdeel Vrije tijd en Hobby vorm zijn gegeven. Hierbij hebben wij ons een beeld gevormd, hoe deze nu aan de cliënten wordt aangeboden. Hierdoor hebben we antwoord kunnen geven op enkele deelvragen.

Door middel van een vragenlijst hebben we interviews afgenomen met medewerkers vanuit verschillende instellingen, die zich richten op deeltijdbehandeling voor kinderen en jongeren met psychische en psychiatrische problematiek.

Er is telefonisch contact opgenomen met de instellingen om hun medewerking voor dit onderzoek te vragen en deze instellingen hebben hiermee ingestemd. Het doel van de interviews met de andere instellingen was, dat we een duidelijk beeld wilden verkrijgen over hoe de Sova-training en het programmaonderdeel Vrije tijd en Hobby aangeboden worden aan de cliënten van die desbetreffende instelling. Hierbij hebben wij tevens gekeken of hier enig verschil in zit vergeleken met de manier waarop de programmaonderdelen momenteel zijn vormgegeven op de Asterisk*. Tevens zijn wij in gesprek gegaan met de kinderen en jongeren, die behandeld worden binnen de Asterisk*. In dit gesprek hebben wij verheldering gekregen over hoe zij de programmaonderdelen ervaren en gekeken of zij eventuele aandachtspunten hebben met betrekking tot de Sova-training en de module Vrije tijd en Hobby.

2.3.1 Dataverzamelingmethoden & verloop veldwerk

Tijdens ons onderzoek hebben wij interviews gehouden met professionals die werken met de Sova-training en die programma's begeleiden gericht op de vrije tijd en hobby's van de cliënten.

Het doel van een interview is volgens Baarda e.a. (2007) 'het verzamelen van informatie uit mededelingen van ondervraagde personen, ter beantwoording van een vooraf geformuleerde vraag'. Door het afnemen van interviews bij professionals binnen verschillende instellingen, hebben wij zoveel mogelijk relevante informatie verzameld met betrekking tot de Sova-training en het programmaonderdeel Vrije tijd en Hobby. Door middel van een vooraf opgestelde vragenlijst hebben we vragen gesteld, die voor ons onderzoek belangrijk geweest zijn.

In een gesprek is er de kans om door te vragen, wat bij een enquête beperkt wordt. Wanneer informatie incompleet of onduidelijk is, is er de mogelijkheid om verheldering te vragen. Bij deze verhelderende informatie kan eventueel informatie naar voren komen die tevens relevant is voor ons onderzoek of waar het gesprek op kan worden voortgezet.

Wij hebben professionals geïnterviewd zoals; unitcoördinatoren, behandelcoördinatoren, verpleegkundigen en groepsbegeleiding. Deze personen hebben allemaal relevante kennis en zijn goed geïnformeerde personen van verschillende instellingen. Zij hebben kennis over de verschillende trainingen die gegeven worden binnen hun instelling. Wij gaan er dan ook vanuit dat zij informatie kunnen verschaffen over hoe de verschillende trainingen binnen de instellingen vorm zijn gegeven en wat hierbij van belang is, zodat wij het kunnen meenemen binnen ons onderzoek.

Gekeken naar de verschillende soorten interviews die mogelijk zijn, hebben wij binnen dit onderzoek gewerkt met het elite-interview en het expertinterview. Baarda e.a. (2007) geven aan: "Je kunt spreken van een elite-interview als een speciaal type personen in een onderzoek wordt betrokken: invloedrijke, vooraanstaande en goed geïnformeerde personen in een organisatie (instelling of bedrijf) of in een lokale gemeenschap".

Naast het elite-interview is er ook het expertinterview. Hierbij gaat het niet noodzakelijk om invloedrijke posities maar volgens Baarda e.a. (2007) gaat het om: “het interviewen van personen die goed zijn geïnformeerd over bepaalde kwesties en/of goed zijn gesocialiseerd in bepaalde locaties of sociale situaties”. Er kan hierbij gedacht worden aan bedrijfsartsen of schooldecanen.

2.3.2 Betrouwbaarheid en validiteit

Voor het eerste interview met de instelling Asterisk* hebben wij gebruik gemaakt van een camera. Door het interview op camera vast te leggen is het mogelijk om precies terug te horen, wat voor informatie er gegeven is. Hierbij wordt er voorkomen, dat informatie die op het moment van het interview onbelangrijk lijkt, achterwege wordt gelaten. Tevens hebben we, door middel van het opgenomen interview terug te kijken, gelet op onze houding en de manier waarop wij het interview afgenomen hebben. Door hierop te reflecteren konden we kijken welke aspecten sterk naar voren komen en welke aspecten bij een volgend interview extra aandacht verdienen.

Hoofdstuk 3

Resultaten

3.1.1 Beschrijving van de onderzoeksgroep

Binnen ons onderzoek hebben we een interview gehouden met de unitcoördinatoren van de Asterisk*. Door middel van dit interview hebben wij verheldering gekregen over hoe de behandeling binnen de Asterisk* eruit ziet en wat voor soort instelling deze is.

Door het afnemen van de interviews, hebben we antwoord kunnen geven op de onderstaande deelvragen:

3.1.2 Wat is de Asterisk*?

De Asterisk* is een deeltijdbehandeling binnen de kinder- en jeugdpsychiatrie voor kinderen tussen de zes en zestien jaar. Het is een open afdeling, waarbij in samenwerking met school behandeling aangeboden wordt aan kinderen en jongeren. Deze kinderen en jongeren dienen tijdens de behandeltime binnen de instelling te blijven en mogen niet zonder toestemming van de begeleiding het terrein verlaten.

Binnen Asterisk* wordt er voornamelijk gekeken naar de individuele doelen die de kinderen en jongeren hebben. Hierbij wordt er gekeken naar drie milieus waar eventuele problemen in kunnen voorkomen. Deze milieus zijn; het gezin, de school en de sociale contacten. Er dienen binnen twee milieus problemen voor te komen voordat een kind of jongere wordt behandeld binnen de instelling. Binnen de milieus waar problemen voorkomen, wordt er gekeken wat het kind/jongere wil leren. Bij deze doelen wordt er gekeken naar wat de mogelijkheden zijn en richt men zich niet op de beperking of handicap.

3.1.3 Wat is de doelgroep binnen de Asterisk*?

Binnen de Asterisk wordt er deeltijdbehandeling geboden aan kinderen van zes tot en met elf jaar en aan jongeren van twaalf tot en met zestien jaar. Het gaat hierbij om kinderen en jongeren met:

- De psychiatrische problematiek van kinderen/jongeren, die intensieve behandeling nodig heeft
- Een gezin dat voldoende veerkracht heeft, veiligheid, ruimte en stimulans kan bieden aan het kind/de jongere tijdens de behandeling binnen de Asterisk*
- Ouders die zich in willen zetten voor de ouderbegeleiding, gezinsgesprekken en die de deelname van de jongere aan de activiteiten van de deeltijdbehandeling kunnen waarborgen
- Van wie eventuele broertjes en/of zusjes betrokken kunnen worden bij de behandeling (als dat nodig is).

De contra-indicatie binnen Asterisk* geldt voor kinderen en jongeren met:

- Een IQ lager dan 80.
- Ernstige gedragsproblematiek
- Agressie
- Verslavingsproblematiek

Zoals eerder beschreven wordt er gekeken naar de drie milieus waarbinnen de kinderen en/of jongeren problemen binnen ervaren. Een kind en/of jongere komt in aanmerking voor behandeling binnen de Asterisk* wanneer er problemen of belemmeringen voorkomen binnen twee milieus.

De groep 'Pluto' richt zich op de doelgroep kinderen, deze groep is onderverdeeld in drie kleinere groepen. Zo begint het kind in de 'starters groep' en vanuit daar wordt er gekeken wat een kind nodig heeft. De andere groepjes zijn onderverdeeld in verschillende kleuren. Zo is er bijvoorbeeld de starters groep, oftewel de 'groene' groep en bijvoorbeeld de 'blauwe' groep, waarvan de kinderen meer tijd op school doorbrengen dan de andere kinderen die in behandeling zijn.

De groep 'Neptunes' binnen de Asterisk* richt zich op de doelgroep jongeren en is tevens onderverdeeld in kleinere groepen. Deze bestaat uit een groep voor jongeren met een autistisch verwante stoornis, een groep met angst- en identiteitsstoornissen en een individuele groep. Hierbij bestaat de individuele groep uit jongeren die individuele aandacht en begeleiding nodig hebben om hun doelen te bereiken. Pluto heeft ook een individuele groep.

De doelgroep zullen we hieronder verder toelichten op wat de doelgroep kenmerkt en waarmee rekening dient gehouden te worden, zonder dat er een stoornis gediagnosticeerd is, met betrekking tot onze ontwikkeling van de modules. Het gedrag van kinderen en jongeren tijdens hun ontwikkeling kan namelijk kenmerken hebben, die gerelateerd kunnen worden aan een stoornis, terwijl deze niet gediagnosticeerd is. Van belang is dat er duidelijkheid is, over hoe de ontwikkeling van het kind en de jongere er globaal uitziet, zodat hier rekening mee gehouden kan worden, wanneer men kijkt naar de ontwikkeling, kwaliteiten en problemen die bij de kinderen en jongeren kunnen spelen.

De doelgroep kinderen kan als volgt worden beschreven:

Er zijn twee groepen waar de doelgroep kinderen in onderverdeeld kan worden, deze zijn volgens Delfos (2005); de basisschoolleeftijd tot acht jaar en de basisschoolleeftijd vanaf acht jaar tot de prepuberteit.

De basisschoolleeftijd tot acht jaar:

In deze leeftijdsfase van kinderen komen er verschillende ontwikkelingen op gang. Er zijn vier gebieden waar een ontwikkeling plaatsvindt. Dit zijn de gebieden; horen, lezen, spreken en schrijven. Zo vindt er een taalontwikkeling plaats, waarbij meisjes een snellere taalontwikkeling hebben dan jongens. Ook is het zo, dat jongens eerder en vaker een taalstoornis hebben dan meisjes. Bij de kinderen kunnen taalproblemen tijdelijk zijn, maar soms ook blijvend. Het kan zijn dat door een stoornis in de hersenen de taalontwikkeling niet plaatsvindt. Ook kan de ontwikkeling van de taal in de hersenen langzamer verlopen, waardoor het kind alleen met personen praat die het vertrouwt en daarbij niet praat met anderen. Tevens bestaat er de mogelijkheid dat, wanneer het kind structureel niet praat, er sprake kan zijn van een pervasieve ontwikkelingsstoornis, bijvoorbeeld autisme. Bij een pervasieve ontwikkelingsstoornis bestaat er een gebrek in de sociale communicatie van het kind.

Als men kijkt naar de taalontwikkeling, stelt een baby zich al vroeg in op de moedertaal, maar begrijpt het kind vanaf vijf á zes jaar pas geheel de moedertaal. Hierin is de periode dat het kind zich richt op verfijning van het lezen en schrijven tussen de vijf en tien jaar (Delfos 2005).

Rond het vijfde levensjaar verandert het denken van het kind. Dit heeft te maken, doordat het kind in een sociale leefomgeving komt, doordat het bijvoorbeeld naar school gaat.

Het kind brengt een groot deel, zo'n zes uur op een dag, door met leeftijdsgenoten, waardoor het egocentrische aard van het kind wordt verminderd. In de leeftijdsfase van vijf tot acht jaar maakt het kind veel contact met andere kinderen en probeert vriendjes en vriendinnetjes te krijgen.

Er komen verschillende vormen van denken in deze fase voor. Zo ontwikkelt in het kind eerst het animistisch denken, waarbij het kind denkt dat alles leeft. Hierna komt de fase waarin het kind denkt dat alleen de bewegende dingen leven en tot slot ontdekt het kind dat alleen de dingen leven die groeien en zichzelf voortbewegen.

In de leeftijd van vijf tot acht jaar ontstaat het paracyntactisch denken. In deze vorm van denken worden twee gebeurtenissen, die gelijktijdig plaats vinden, aan elkaar verbonden.

Tevens is het mogelijk dat bij het kind het 'magisch denken' voorkomt. Het kind ervaart in een dergelijke situatie dat gebeurtenissen plaatsvinden omdat hij of zij dat wenst. Een voorbeeld is op straat steeds één tegel overslaan, om te voorkomen dat er iets ergs gebeurt.

Verder is in deze levensfase van het kind de taalkennis nog zo gebrekkig, dat het opmerkingen letterlijk kan opvatten. In deze periode leert het kind dan ook dat een woord kan verwijzen naar een ander begrip. Het vat niet meer letterlijk alles op, maar kan een begrip vervangen door een ander woord dat dit begrip symboliseert.

De basisschoolleeftijd van acht jaar tot prepuberteit:

In de leeftijd van acht tot dertien jaar zijn er twee onderwerpen die centraal staan in de ontwikkeling van het kind. Dit is volgens Delfos(2004), het succes van de schoolcarrière en de sociale ontwikkeling. In het leven van het kind, brengt het in deze leeftijd de meeste tijd door op school, namelijk zo'n acht uur per dag. De sociale contacten van het kind worden vergroot, waardoor de sociale controle ook groter wordt. Hierbij komt het eventueel disfunctioneren van de ouders en het kind naar voren. De school speelt in deze fase een belangrijke rol, omdat op school het kind geobserveerd wordt en de problemen, die kunnen spelen, gesignaleerd kunnen worden. De schoolfase is een belangrijke fase voor het kind, en hierbij staan drie factoren centraal die van belang zijn voor het leren en voor het succesvol doorlopen van school. Dit zijn de factoren concentratie, motivatie en intelligentie, waarvan intelligentie de belangrijkste is. (De gemiddelde intelligentie ligt tussen de 90 en 110).

Verder vindt er, tijdens het opgroeien van het kind, een ontwikkeling plaats in het gevoel, dat ze situaties in de omgeving zelf onder controle hebben. Hierbij heeft het kind het gevoel, dat het zelf de macht heeft over zijn of haar leven. Het kind kan ook de macht buiten zichzelf leggen en het gevoel hebben, dat het geen controle heeft over gebeurtenissen, die buiten zichzelf plaats vinden en deze niet zelf kan veroorzaken.

Tevens vindt er een ontwikkeling plaats in het inzicht dat het kind heeft, gekeken naar hoe andere over hem/haar denken. Hoe andere kinderen over hem/haar denken, gaat een belangrijke rol spelen. Het kind wordt bewuster wat zijn of haar plaats is tegenover andere kinderen. Het kind leert relativiseren en zal regels meer toetsen aan zijn/haar eigen wensen. Hierdoor zal het kind niet meer, ook niet met een beloning, klakkeloos aannemen wat anderen hem opdragen of vertellen. Er vindt al een ontdekking plaats van hun eigen sociale identiteit, door middel van het aangaan van vriendschappen met andere kinderen. Pesten komt in deze leeftijdsfase ook voor, omdat het kind aan de groepsnormen wil voldoen. Bij het ontwikkelen van een sociale identiteit is het aanleren van sociale vaardigheden van belang. Deze sociale vaardigheden worden aangeleerd, doordat het kind in contact komt met anderen.

Het gebrek aan sociale vaardigheden bij het kind kunnen veroorzaakt worden door negatieve bekrachtiging (Delfos 2004). Hier is het dan ook van essentieel belang dat het kind contact heeft met andere leeftijdsgenoten.

De doelgroep adolescenten kan als volgt worden beschreven:

De adolescentie wordt getypeerd door een drievoudige ontwikkeling (Talen, 2004). Dit zijn: nieuwe (sociaal-)cognitieve vermogens, het vermogen tot zelfbeschikking (de autonomie) en de identiteit. In de fase van de adolescentie kunnen een aantal kenmerkende problemen voor deze leeftijdsfase ontstaan:

De adolescentie is door Stanley Hall (1904) getypeerd als een fase van 'storm en stress'. Deze leeftijdsfase wordt door Arnett (1999) omschreven als drie typen gedrag. Deze typen gedrag zijn: conflicten met anderen, (met name ouders en andere autoriteitsfiguren), stemmingswisselingen en deelname aan riskant gedrag. In de adolescentie komen problemen in elk van deze gedragingen, vaker voor, dan op andere leeftijden, maar het zijn geen kenmerken van deze leeftijdsfase.

Door het ontbreken van het evenwicht tussen autonomie en verbondenheid van de jongere met zijn/haar ouders en andere gezinsleden, kan het vormgeven aan veranderende relaties binnen het gezin problemen opleveren.

Cognitieve, autonomie- en identiteitsproblemen zijn typerend voor jongeren. Als voorbeeld kunnen problemen met betrekking tot het formeel redeneren zorgen voor dat de consequenties van beslissingen en keuzes, voor zichzelf en anderen niet goed doordacht zijn. Het kan zich ook uiten in het kiezen van 'verkeerde' vrienden, met wie de jongere in een delinquent circuit kan terechtkomen. De jongere kan ook problemen tegenkomen, in de zorg voor zijn of haar gezondheid en uiterlijk. Hierbij kan er bijvoorbeeld gedacht worden aan: roken, drugs, alcohol, maar ook slecht slapen en weinig eten. Volgens Taal (2004) kan deze problemen in de zorg voor de eigen gezondheid en uiterlijk van de jongere te wijten zijn aan onvoldoende of verkeerde informatie over de korte- en lange termijngevolgen van zulk gedrag. Ook is het mogelijk dat de jongere niet cognitief in staat is, om zulke consequenties te overzien.

Als het gebruik van drugs en alcohol alleen is om te experimenteren, kunnen de problemen slechts tijdelijk van aard zijn. Als dit niet zo is, kunnen deze problemen ook tot uiting komen in een autoriteitsconflict met de ouders van de jongere.

Ook bij de keuze maken voor een schoolopleiding (het vinden en volgen ervan) gaat het er om, om de eigen belangen te behartigen van de jongere en op grond daarvan keuzes te maken. Hierbij kunnen typische identiteitsproblemen ontstaan, als bijvoorbeeld cognities of de basis tekort schieten.

Vriendschappen en intimiteit

Volgens Taal (2004) verwachten jongeren in vriendschappen, dat ze worden geaccepteerd, respect voor hun standpunten (ook als deze anders is, dan die van anderen) en een gelijkwaardige inbreng van hun leeftijdsgenoten. De sociale competentie van de adolescent blijkt uit het vermogen, om andermans initiatief te kunnen wisselen met de eigen initiatieven van de adolescent.

Intimiteit begint vaak tijdens de adolescentiefase een rol te spelen bij de adolescenten. Het gaat hier vooral over het durven delen van intieme gevoelens en gedachten over zichzelf. Volgens Adams, Abraham & Markstrom (2000) Blijken met name adolescenten, die zich zeker voelen in minder

intieme sociale relaties en op andere gebieden weten wat bij hen past (een eigen identiteit hebben verworven), in staat te zijn om intieme relaties aan te gaan.

3.1.4 Welke psychiatrische problematiek is er binnen de Asterisk? En wat houdt deze problematiek in?

De psychische en psychiatrische problematiek die binnen de Asterisk* voorkomt is nu voornamelijk;

- Autisme gerelateerde stoornissen (ASS)
- Aandachtstekortstoornissen, met en zonder hyperactiviteit

Verder komen de identiteitstoornissen, borderline persoonlijkheidsstoornis, eetstoornissen, schizofrenie, depressie en angststoornissen ook binnen de Asterisk* voor, maar in mindere mate. ASS en aandachtstekortstoornissen, met en zonder hyperactiviteit zijn de meest voorkomende stoornissen bij kinderen en jongeren, die behandeling volgen binnen de Asterisk*. Daarom staan deze hieronder uitgewerkt. Voor de uitwerking van de overige voorkomende stoornissen binnen de Asterisk* verwijzen wij u naar bijlage 4.

Hieronder worden de twee meest voorkomende stoornissen binnen de Asterisk beschreven:

- Autisme gerelateerde stoornissen:

Autisme Spectrum Stoornissen:

Autisme is een van de meest voorkomende problematiek op de Asterisk. Kinderen die autisme hebben, ondervinden ernstige problemen op het gebied van non-verbale communicatie en sociale interactie. Het is een pervasieve stoornis (alles- doordringend). Het beïnvloedt op allerlei ontwikkelingsgebieden, in allerlei situaties, het handelen van de persoon. De uitingsvorm van deze stoornis kan sterk verschillend zijn.

Volgens de criteria (DSM-IV) kun je spreken van een autistische stoornis als er kwalitatieve tekortkomingen zijn in het sociaal interactief gedrag en in de communicatie en als er beperkte, zich herhalende stereotiepe patronen zijn van gedrag. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om dat het moeilijk is om tot relaties te komen met leeftijdsgenoten en dat de sociale en emotionele wederkerigheid niet aanwezig is.

Het lukt een kind met autisme soms niet om alles te overzien. Dit kan komen, doordat er teveel prikkels zijn of de informatie te complex is. Ook wordt de denkstijl gekenmerkt, door een tekort aan centrale coherentie. Frith (2007) definieert een zwakke centrale coherentie als een ongewoon vermogen om de context te negeren. Mensen met autisme hebben moeite om de verschillende stukjes informatie samen te voegen en vervolgens een betekenis uit te halen. Ze richten zich meer op een specifiek detail, waardoor er geen beeld gevormd wordt van het geheel. Door het gebrek aan centrale coherentie is het lastig om dingen in te beelden, consequenties te kunnen inzien en inschattingen te kunnen maken. Het zien van alternatieven, zich organiseren en keuzes maken, kunnen ook erg lastig zijn.

Ook is er geen duidelijk tijdsbesef. Het inschatten van de tijd en de hieraan verbonden consequenties, zijn niet altijd duidelijk voor mensen met autisme.

Volgens Degrieck (2004) is het belangrijk, dat er georganiseerde vrije tijd aangeboden wordt aan mensen met autisme. Georganiseerde vrije tijd is het organiseren van de vrije tijd, op een manier, dat het voor de mensen met autisme geen inspanning meer kost om zich te ontspannen. De situatie is duidelijk, waarin men kan zien wat hij of zij gaat doen, hoe lang de activiteit duurt en op welke manier deze uitgevoerd moet worden. Door het aanbieden van georganiseerde vrije tijd, wordt een zwakke centrale coherentie gecompenseerd.

Volgens Mesibov (2006) is er sprake van een generalisatieprobleem. Personen met een Autisme Spectrum Stoornis leren vaak gedrag of vaardigheden in een bepaalde situatie, maar ondervinden veel moeite om deze aangeleerde vaardigheden in een andere situatie toe te passen.

PDD-NOS (Pervasive development disorder, not otherwise specified):

Volgens Van Lieshout (2009) voldoet PDD-NOS 'niet aan alle criteria van een autistische stoornis of die criteria zijn in veel mindere mate aanwezig.' PDD-NOS is een aan autisme verwante contactstoornis en een 'restgroep', waarin de atypische beelden van autisme vallen, als de symptomen niet allemaal voldoen aan de criteria van autisme.

Als een kind problemen vertoont op het gebied van de sociale interactie en kwalitatieve beperkingen vertoont in de communicatie of stereotiepe patronen vertoont in het gedrag, belangstelling en activiteiten, dan is er sprake van PDD-NOS. (Naar Verheij, Verhulst en Ferdinand, 2007).

Kinderen met PDD-NOS zijn vaak stijf en onhandig, extreem eerlijk, kunnen helemaal hun eigen koers varen, hebben geen of weinig vrienden, kunnen angstig en driftig worden bij grote druk of onverwachte veranderingen, enzovoorts.

PDD-NOS is een prikkelverwerkingsstoornis. Hierbij word informatie slechts gefragmenteerd opgenomen, door subtiele hersenafwijkingen. Hierdoor wordt de informatie niet goed gecombineerd tot een geheel. In de praktijk kunnen de prikkels bij deze kinderen heftige reacties of veel te geringe reacties oproepen.

Stoornis van Asperger:

Kinderen met de stoornis van Asperger ervaren moeite bij het aangaan en onderhouden van sociale relaties met anderen en worden zich bewust van hun inadequate manier van reageren in sociale situaties. Doordat zij zich hiervan bewust worden, kunnen zij depressieve klachten krijgen.

De mate waarin sociale vaardigheden kunnen worden aangeleerd bij kinderen met de stoornis van Asperger is verschillend per kind. Hierbij moet gekeken worden naar de leeftijd, de ernst van de stoornis en het ontwikkelingsniveau.

Verder is het bij deze groep van belang dat er rekening wordt gehouden met de volgende aandachtspunten:

- * Er moet een duidelijke volgorde zijn gekeken naar de verschillende onderdelen van de Sova-training. Door structuur aan te brengen is het voor de kinderen en jongeren duidelijk wat er gaat gebeuren.
- * Door visualisatie wordt voor de kinderen in beeld gebracht wat de regels zijn en wat voor onderdelen aan bod komen. Door dit bijvoorbeeld op een groot vel papier te zetten en deze op een vaste plek te hangen wordt duidelijkheid geschept en weten de kinderen wat hen te wachten staat.
- * Ook is de communicatie van belang bij deze groep kinderen en jeugdigen. Door duidelijk, in korte en concrete zinnen te spreken wordt de kans verkleind dat de kinderen niet begrijpen wat er wordt bedoeld. Hierbij is het ook van belang om spreekwoorden en gezegdes te vermijden.
- * Tevens is het van belang dat de kinderen bekrachtigd worden in hun gedrag. Wanneer zij enkele stappen goed uitvoeren van een onderdeel zullen deze bekrachtigd en/of beloond moeten worden. Dit is bij de jongeren ook belangrijk, maar in mindere mate. Tevens moeten de therapeuten en hulpverleners geduld hebben bij het begeleiden van deze groep, omdat het bij sommige kinderen en jeugdigen tijd kost om over een vaardigheid te beschikken.

- Aandachtstekortstoornissen, met en zonder hyperactiviteit

ADHD (Attention Deficit Hyperactivity Disorder)

Volgens Vandereycken en Van Deth (1997) vertonen kinderen met ADHD (aandachtstekortstoornis met hyperactiviteit) impulsief en vaak agressief en luidruchtig gedrag. Door negatieve reacties, het falen op school en de moeizame omgang met leeftijdsgenoten ontstaat er vaak als gevolg een laag gevoel van eigenwaarde. Het leerproces wordt ernstig belemmerd door de aandachtstekortstoornis. Voorbeelden van ADHD- problemen in de praktijk bij kinderen zijn: taken niet afronden, snel afgeleid zijn, zich chaotisch gedragen, vergeetachtig zijn.

Hyperactiviteit, impulsiviteit en aandachtstekort komen niet altijd samen voor, één van deze onderwerpen kan met name op de voorgrond staan.

Er zijn drie typen ADHD:

- Het gecombineerde type: dit type heeft zowel de aandachts- als hyperactiviteit- en impulsiviteitsproblemen. Dit type komt het meest voor van de drie types en vaak in combinatie met delinquent en agressief gedrag.
- Het overwegend onoplettende type: hierbij is er sprake van ernstige aanhoudende aandachtsproblemen, apathie, slaperig opvallen, onderactiviteit en angstproblemen.
- Het overwegend hyperactieve- impulsieve type: dit type komt het minst voor. Het komt met name bij jongens voor en bij kinderen uit lagere sociaaleconomische milieus. Bij dit type gaat het om ernstig aanhoudende impulsiviteit en hyperactiviteit.
- ADHD-NAO: er is sprake van uitgesproken aandachtsproblemen of hyperactiviteit- impulsiviteit, maar in minder ernstige mate dan de andere ADHD- typen.

Bij een jeugdige met ADHD, is het belangrijk om de onmacht te zien (Van Lieshout, 2009). Het is belangrijk om consequent te reageren op (on)gewenst gedrag. Het afspreken van non-verbaal signalen is een manier om minder verbaal te hoeven corrigeren. Het zien van de gevolgen van daden dienen geleerd te worden en hier verantwoordelijkheid voor te nemen. Gewenst gedrag dient beloont en geprezen te worden, waardoor het zelfbeeld van een jeugdige met autisme weer positief kan worden. Deze sturing is ook nodig, omdat de jeugdige moeite heeft om zich vanuit zichzelf te motiveren.

Structuur is belangrijk, regels en afspraken dienen herhaalt te worden, vooral in overgangssituaties. Vrije situaties dienen begeleid te worden. De begeleiding kan hierin duidelijke, korte, kleine opdrachten geven. Hierin dient een tijdsafbakening gegeven te worden en zo min mogelijk gebruik van taal. Bij het geven van een tijdsafbakening is het belangrijk om te weten dat een jeugdige met ADHD een ander besef van tijd heeft. Vanwege een trage verwerkingssnelheid heeft een jeugdige met ADHD extra tijd nodig.

Een jeugdige met ADHD heeft problemen met aandacht en geheugen (hij of zij kan snel iets vergeten) en heeft hier training in nodig. Ook wordt er moeite ondervonden om zich snel aan nieuwe situaties aan te passen. Het geven van regelmatige, tussentijdse feedback en instructie en het nagaan of de gegeven informatie overgekomen is (door hem/haar dit zelf te laten verwoorden) is belangrijk. Ook is het belangrijk om de jeugdige zelf een actieve rol te geven in zijn of haar proces. Hierbij kan worden gedacht aan hem of haar te betrekken bij plannen of doelen en hem of haar zelf verantwoordelijk te maken voor zijn/haar eigen veranderingsproces.

3.1.5 Wat houdt de dagbehandeling concreet in?

Algemeen:

Volgens Go e.a. (2002) definieert men de dagbehandeling, als een opname in een (zorg)instelling voor een therapeutische of een diagnostische behandeling door een medisch specialist, waarbij ontslag plaat vindt op dezelfde dag of na een periode van herstel onder (para)medische begeleiding.

Volgens Veenstra en Reusens (1999), richt de dagbehandeling zich op jeugdigen en kinderen, die door het verblijf in twee milieus het niet meer aan kunnen(door het spanningsveld). Voor deze doelgroep is klinische behandeling nog niet mogelijk of niet (meer) geïndiceerd en voor deze doelgroep is ambulante poliklinische behandeling ontoereikend.

Dagbehandeling Asterisk:

De kinderen komen voor behandeling naar de Asterisk* toe. Hierbij kan het zijn dat zij de gehele schooldag op de Asterisk* verblijven of dat zij een deel van hun schooltijd op de Asterisk* zijn en naast hun behandeling school volgen. Hierbij wordt gekeken naar de behoeften van het kind en diens ouders.

De kinderen krijgen ter behandeling verschillende programmaonderdelen aangeboden zoals; Spel en Thema. Binnen deze thema's wordt bijvoorbeeld de vrije tijd besproken of andere relevante onderwerpen.

De jongeren komen een deel van hun schooldag op de Asterisk*, dit verschilt per groep bij de kinderen en per individu binnen de jongerengroep. Binnen de Asterisk* kunnen zij verschillende programma's volgen die hen helpt hun doelen te behalen. Zo eten de jongeren samen en is er een weekend voor- en na bespreking, de Sova-training, Thema en Spel Sport en Vrije tijd en Hobby. Hierbij wordt gekeken naar wat de jongere nodig heeft en wat zijn/haar mogelijkheden hierbinnen zijn.

3.1.6 Welke programmaonderdelen/modules zijn er binnen de Asterisk*?

Neptunes:

- *JSO (Jongeren Staff Ontmoeting)*
Hierin leert de jongere zijn/haar eigen mening te verantwoorden. Er is de mogelijkheid om alles ter sprake te brengen wat de jongere belangrijk vindt. Het gaat hierbij om de samenwerking met groepsgenoten en het behandelteam. Er volgt een overleg over de ingebrachte punten en een terugkoppeling van de punten die de vorige keer zijn ingebracht. Ook is er een mogelijkheid om mededelingen te doen.
- *Huiskamer*
In de huiskamer is het doel om de ontwikkeling van de jongeren te stimuleren. Er kunnen sociale vaardigheden geoefend, door middel van alles wat de jongere in de huiskamer kan doen. Er is ruimte voor samenspel, samenwerking, invulling voor de vrije tijd en praktische vaardigheden te oefenen.
- *Boodschappen*
Tijdens dit programmaonderdeel/module leert de jongere de praktische vaardigheden van boodschappen doen. Hierbij komen samenwerking, overleg, plannen, het maken van een boodschappenlijstje, naar de winkel gaan, boodschappen verzamelen en afrekenen, thuisbrengen en opruimen aan bod.
- *Doelen*
Tijdens doelen wordt er gewerkt aan de behandeldoelen van de jongeren. De behandeldoelen worden samen met de jongere concreet gemaakt en besproken hoe de jongere hieraan gewerkt heeft. Het gaat hierbij om, dat de jongere hier zelfstandig aan werkt, maar de begeleiding kan ook de jongere begeleiding bieden hierbij.
- *Sova*
Het doel van Sova is, het aanleren van sociale vaardigheden. Er is een vrije keuze in de onderwerpen, gerelateerd aan wat er speelt op de groep. De groepsbegeleiding kan ook gebruik maken van het programma van 'Spelend leren, leren spelen'.
- *Spel*
Het doel is om de ontwikkeling te stimuleren en de vrije tijd in te vullen. Er is ruimte voor o.a. bord- en kaartspelen doen, competitie spelen, bewegen, muziek en creativiteit.
- *Thema*
Hierin is het doel om de jongere te laten leren over zichzelf en diens omgeving en hierover te vertellen. Het gaat hierbij om de onderwerpen als: wonen, thuissituatie, gezondheidskunde, beroepen, uiterlijke verzorging, vriendschap, hobby's, feestdagen en seizoenen, emoties, fantasie versus realiteit en identiteit.
- *Activiteitenmiddag*
Hierbij gaat het om de ontwikkeling te stimuleren en ontspanning te creëren. Er wordt een passende activiteit georganiseerd bij het thema van dat moment. Deze activiteit is aansluitend bij de behoeften van de jongeren.

Pluto:

- *Kindervergadering*
Hierin kan het kind zijn/haar eigen mening leren verantwoorden en contact maken. Er is de mogelijkheid om alles ter sprake te brengen wat het kind belangrijk vindt. Er is een terugkoppeling van de punten, die de vorige keer zijn ingebracht en de weekstructuur wordt doorgenomen.
- *Spel*
Tijdens spel wordt de ontwikkeling van het kind gestimuleerd. Er is ruimte voor o.a. : fantasie-, bord- en constructiespelen, voelspelen, muziek, buitenspelen en bewegen.
- *Thema*
Het kind leert over zichzelf en diens omgeving en leert hierover te vertellen. Het kan hierbij om onderwerpen gaan als: voeding, gezondheid, wonen, het gezin, vriendschap, hobby's uiterlijke verzorging (ADL), feestdagen en seizoenen, emoties en fantasie versus realiteit.
- *Creatief*
Het doel is om de ontwikkeling van het kind te stimuleren. Het kind leert vertrouwd te raken met/ontdekken van materialen. De activiteit wordt gepland, er wordt gewerkt aan zichtbare resultaten en er wordt gezorgd dat iets afgemaakt wordt.
- *Sova*
Hierin wordt gewerkt aan de sociale vaardigheden van het kind.
- *Weekendbespreking*
- *Lunch*

3.1.7 Wat houden de programmaonderdelen/modules, Sova-training en Vrije tijd en hobby in? Komt de praktische uitvoering overeen met de theoretische beschrijvingen van deze desbetreffende therapieën en trainingen?

Vrije tijd en Hobby:

Volgens Delden (1986) is vrije tijd, de tijd, waarin mensen bezigheden naar hun eigen voorkeur kunnen verrichten en in deze tijd worden ze niet in beslag genomen door noodzakelijke arbeid of door andere primaire levensverrichtingen (zoals: eten, slapen en huishouden). Beckers (1990) omschrijft de definitie van vrije tijd, als de tijd die overblijft, na de invulling van de biologische behoeften en verplichtingen ten aanzien van onderwijs, huishouden en arbeid. Beiden spreken over de resterende tijd, die men heeft, na het uitvoeren van levensverrichtingen en het verrichten van arbeid. Deze resterende tijd kan naar eigen wens worden ingevuld. De manier, waarop iemand dit doet, heet vrijetijdsbesteding. Hobby is een 'ontspannende bezigheid voor in de vrije tijd, een liefhebberij' (Van Dale).

Gaspersz (2002) geeft aan dat de creatieve mens in de vrije tijd gevormd wordt. Kinderen ontdekken waar ze goed in zijn en waar hun interesses liggen. In de vrije tijd leren kinderen vaardigheden als samenwerken, communiceren en het omgaan met vriendschappen in het samenspelen. De creativiteit en motorische vaardigheden worden (verder) ontwikkeld. Hierbij wordt gewerkt aan de weerbaarheid, het zelfbeeld en de eigenwaarde van het kind. Ook is vrije tijd goed voor de fantasieontwikkeling.

Vrije tijd en Hobby binnen de Asterisk:*

Het programma onderdeel Vrije tijd en Hobby heeft nog geen vaste plek binnen de Asterisk*. Er wordt nu nog gewerkt aan het onderdeel 'Spel, bewegen en vrije tijd en hobby'. Het doel van ons onderzoek is dan ook dit onderdeel te evalueren en aan te passen.

Binnen de Asterisk* wordt bij de kinderen aan dit onderdeel gewerkt binnen de thema's. Eén keer per week wordt er gewerkt aan een bepaald thema. Hier valt de vrije tijd en de hobby's van de kinderen onder. Dit thema is een terugkerend thema. Hierbij wordt gekeken naar hoe de kinderen meer gebruik kunnen maken van bijvoorbeeld hun speelgoed. Men wil binnen de Asterisk* voorkomen dat een kind alleen maar computerspellen speelt, maar juist meer gebruik maakt van het andere speelgoed en ook meer contact zoekt met andere kinderen. Dit onderwerp wordt ook besproken bij de ouderbegeleiding.

Sociale vaardighedentraining (Sova-training):

De sociale vaardigheidstraining wordt vaak als een belangrijke interventie benoemd bij de verschillende problematiek bij jeugdigen. Dit is belangrijk, omdat sociale vaardigheden van belang zijn omdat deze ervoor zorgen dat men het vermogen heeft om succesvolle sociale relaties aan te gaan. Deze relaties stellen de mensen in staat om goed en gelukkig te functioneren in de cultuur of gemeenschap waarin zij leven (Verheij 2007).

Sova-training binnen de Asterisk:*

De Sova-training wordt begeleid door de verschillende groepsbegeleiding, de Verpleegkundige(n) en Sociaal Pedagogisch Hulpverlener(s). Hierbij wordt de Sova-training begeleid door de hulpverlener, die op de desbetreffende dag dienst heeft. Er is geen vaste reeks bijeenkomsten die wordt gehouden. Tevens is er geen vast programma. Er wordt per bijeenkomst gekeken wat er speelt binnen de groep en hierop wordt een thema voor de bijeenkomst voorbereid. Dit vindt vaak een half uur á uur van te voren plaats voordat de training gegeven wordt.

De cliënten die deze training sociale vaardigheden nodig hebben, kunnen deze training volgen. Er is geen vaste groep die een reeks bijeenkomsten moet volgen.

Er wordt gekeken naar wat de individuele cliënt nodig heeft en wat zijn/haar mogelijkheden hierbinnen zijn.

Ook is er de mogelijkheid dat de kinderen bepaalde situaties vanuit huis of vanuit hun sociale contacten meenemen en deze tijdens de Sova-training gaan oefenen.

Bij de kinderen wordt er gewerkt vanuit een boek. Hier wordt de Sova-training in blokken gegeven. Er ontstaat dan de mogelijkheid voor kinderen, wanneer zij behoefte hebben aan de training, om in te stromen. Hierbij richt de begeleiding zich dan voornamelijk op wat zich op dat desbetreffende moment in de groep speelt. Dit wordt behandeld door middel van het boek 'Geef me de vijf'.

3.1.8 Hoe worden de SOVA training en het programmaonderdeel Vrije tijd & Hobby aangeboden bij andere instellingen voor de deeltijdbehandeling binnen de Kinder- en Jeugdpsychiatrie?

De interviews bij de verschillende instellingen zijn verwerkt in het format, deze staat per module beschreven. Hierin wordt kort aangegeven, hoe de beide programmaonderdelen vorm zijn gegeven binnen de geïnterviewde instellingen. De gegevens staan verwerkt in het format, zodat dit een overzichtelijke weergave geeft van de resultaten, die uit de interviews naar voren zijn gekomen. Ook geeft het een beeld van de overeenkomsten en verschillen tussen het aanbod van de verschillende instellingen.

Allereerst wordt er een korte samenvatting gegeven van de resultaten, waarin is gekeken naar de overeenkomsten en verschillen tussen de geïnterviewde instellingen. De overeenkomsten en verschillen van de gegevens, die uit de interviews gekomen zijn, kunnen als volgt beschreven worden:

De doelstellingen van Sova- training komen bij de geïnterviewde instellingen overeen. Het gaat om het aanleren van sociale vaardigheden en deze te oefenen. Binnen de instellingen zijn er geen concrete beginnende competenties en beoogde eindcompetenties te benoemen. Er wordt voornamelijk gekeken naar wat de hulpvraag is van de cliënt en wat deze wil leren, eventueel in samenspraak met ouder(s). Als er een programma is voor de Sova-training, dan wordt er voornamelijk gewerkt aan de hand van thema's.

De tijdsduur van een bijeenkomst kan verschillen van een kwartier tot een uur. Drie instellingen hanteren een vaste reeks van bijeenkomsten. Deze kan bestaan uit vijf tot twintig bijeenkomsten. De grootte van de groep kan uit minimaal twee of drie cliënten bestaan en maximaal uit acht of negen. De meeste instellingen kijken naar welke cliënten de Sova-training nodig kunnen hebben. Bij drie van de vier instellingen is instroming mogelijk. Bij De Rietschans is instroom alleen mogelijk, tijdens de eerste paar bijeenkomsten, hierna niet meer, met oog op de veiligheid van de groep. Een ondersteunende en motiverende houding is van belang binnen de geïnterviewde instellingen, gekeken naar de bejegening. Een corrigerende en confronterende houding wordt wel aangenomen, maar in mindere mate dan de eerstgenoemde aspecten.

De Sova-training wordt binnen drie instellingen door twee vaste personeelsleden gegeven. Binnen Karakter geldt het 'trainer-trainer' –principe. Dit houdt in, dat de Sova-training gegeven wordt door dezelfde trainers (groepsbegeleiders). Iemand die de Sova-training al vaker gegeven heeft, doet dat samen met collega. Deze laatste geeft de Sova-training dan weer met een nieuwe collega. Bij Trias Jeugdhulp wordt de Sova-training gegeven door een begeleider, omdat de te begeleiden groep een kleine groep is (drie cliënten).

Bovengenoemde is een korte weergave van de overeenkomsten en de verschillen, met betrekking tot de vormgeving van de Sova-training. Hieronder staan de resultaten en gegevens die uit de interviews gekomen zijn, beschreven aan de hand van het format.

Voor meer informatie over hoe de Sova-training is vormgegeven binnen de geïnterviewde instellingen, verwijzen wij u naar de bijlagen.

Sova-training

Dimence (woon- en behandelvoorziening)

<i>Doelgroep</i>	Jongeren met autisme van zestien tot eenentwintig jaar.
<i>Doelstelling</i>	Sociale vaardigheden aanleren en oefenen.
<i>Beginnende competentie</i>	Per cliënt bekijken wat hij/zij nodig heeft.
<i>Beoogde eindcompetenties</i>	Per cliënt bekijken wat hij/zij nodig heeft.
<i>Inhoud</i>	Individueel met de jongere bekijken wat de jongere nodig heeft.
<i>Werkvormen</i>	Geen vast programma, de gezamenlijke momenten zijn oefenmomenten.
<i>Tijdsduur</i>	Per cliënt bekijken.
<i>Groepsgrootte</i>	Individueel.
<i>Groepsmogelijkheden</i>	Gesloten (individueel) en open (de oefenmomenten op de groep).
<i>Bejegening</i>	Aansluiten bij de behoeften van de cliënt. Ondersteunend.
<i>Personele inzet</i>	Per cliënt bekijken wat hij/zij nodig heeft. Er is geen vaste inzet per onderdeel.

Dimence (deeltijdbehandeling)

<i>Doelgroep</i>	Kinderen met autisme van zes tot twaalf jaar.
<i>Doelstelling</i>	Kinderen sociale vaardigheden aanleren.
<i>Beginnende competentie</i>	-
<i>Beoogde eindcompetenties</i>	-
<i>Inhoud</i>	Beginnt met TOM-training (Theory of Mind): bestaat o.a. uit voorbereiding van Sova, rekening met elkaar houden. Daarna Sova-training. Combinatie is mogelijk, maar het kan zijn dat het kind eerst Sova-training volgt, daarna in combinatie met TOM-training.
<i>Werkvormen</i>	Er wordt gewerkt aan de hand van een draaiboek. Er wordt gewerkt met beloningssystemen d.m.v. rode en groene magneten, het kind geeft hiermee zelf aan of hij of zij zich goed heeft ingezet. De transfer naar thuis is erg belangrijk. Het kind krijgt huiswerk mee, dit wordt opgeschreven in een schrift, zodat ouders hier ook vanaf weten. Ook begeleidt de mentor van het kind de transfer van de Sova-training naar ouders toe.
<i>Tijdsduur</i>	Twintig sessies van een half uur of driekwartier. Dit wordt twee keer in de week gegeven, het duurt maximaal een jaar.
<i>Groepsgrootte</i>	Acht of negen kinderen met autisme.
<i>Groepsmogelijkheden</i>	Open groep, instromen is mogelijk.
<i>Bejegening</i>	Er wordt gewerkt met verschillende kleuren 'petjes'. De begeleiding geeft voorbeelden hoe het niet moet en daarna hoe het wel moet. Een begeleider neemt de leiding, de ander corrigeert gedrag en neemt een kind eruit, als het niet lukt.

<i>Personele inzet</i>	De behandelcoördinator en een medewerker geven het. De medewerker is meestal dezelfde persoon, dit geeft voorspelbaarheid aan de kinderen.
------------------------	---

Karakter (kinder- en jeugdpsychiatrie)

<i>Doelgroep</i>	Kinderen met ASS-problematiek, ADHD, angstproblematiek en hechtingsproblematiek van vijf tot elf jaar.
<i>Doelstelling</i>	Het aanleren van sociale vaardigheden.
<i>Beginnende competentie</i>	-
<i>Beoogde eindcompetenties</i>	-
<i>Inhoud</i>	Zoveel mogelijk bij de kinderen aansluiten is belangrijk. Elke bijeenkomst heeft een ander thema.
<i>Werkvormen</i>	Er is een Sova- contactpersoon aangesteld, zodat begeleiders met vragen bij deze terecht kunnen. De training wordt in een apart gebouw gegeven. Generatie naar thuis is belangrijk, daarom worden er klussen naar huis, school en de groep meegegeven. Als kinderen deze klussen gemaakt hebben, kunnen ze stickers verdienen en uiteindelijk een beloning. Er is twee keer op een Sova-training-reeks een ouderavond, gericht op Sova-training.
<i>Tijdsduur</i>	Voor de groep jonge kinderen (tot zeven jaar) vijf keer een half uur. Voor de oudere kinderen tien keer een half uur tot driekwartier.
<i>Groepsgrootte</i>	Hangt af van de doelgroep, in groep en individueel mogelijk. Groepsgrootte bedraagt maximaal 4 kinderen. Om tot deze samenstelling te komen, wordt er gekeken naar de problematiek.
<i>Groepsmogelijkheden</i>	Geen instroom.
<i>Bejegening</i>	Motiverend, zo weinig mogelijk corrigerend.
<i>Personele inzet</i>	Er is sprake van een 'trainer-trainer'-principe. Het wordt gegeven door twee dezelfde trainers, deze zijn groepsbegeleiders. Een hiervan heeft de training vaker gegeven. Een begeleider heeft de leiding en de ander voert corrigerend gedrag uit. Deze taakverdeling wisselt elke bijeenkomst.

De Rietschans

<i>Doelgroep</i>	Jongeren in de leeftijd van vijftien tot twintig jaar.
<i>Doelstelling</i>	Sociale vaardigheden aanleren en oefenen.
<i>Beginnende competentie</i>	Vanuit de individuele doelen (wat de jongere wil leren) wordt gekeken of de jongere Sova-training nodig heeft.
<i>Beoogde eindcompetenties</i>	Bekijken of: zijn de doelen behaald, of moet de Sova-training herhaald worden?
<i>Inhoud</i>	Individueel met de jongere bekijken wat de jongere nodig heeft.

<i>Werkvormen</i>	Er is een reeks van tien bijeenkomsten, met een vast programma.
	Wanneer een jongere een thema/onderwerp wil bespreken wordt er gekeken of hier tijd/ruimte voor is.
<i>Tijdsduur</i>	Eén uur. Tien bijeenkomsten, tien weken lang.
<i>Groepsgrootte</i>	Zes á zeven jongeren.
<i>Groepsmogelijkheden</i>	Gesloten groep i.v.m. veiligheid. Eerste paar bijeenkomsten kan er één jongere instromen, aan het eind van de reeks niet meer.
<i>Bejegening</i>	De ene begeleider meer confronterend en de andere begeleider meer steunend.
<i>Personele inzet</i>	Twee vaste verpleegkundigen/begeleidsters.

Trias Jeugdhulp (Boddaert)

<i>Doelgroep</i>	Kinderen en jongeren in de leeftijd van vijf tot achttien jaar.
<i>Doelstelling</i>	Sociale vaardigheden leren.
<i>Beginnende competentie</i>	Kijken wat het kind/de jongere wil leren.
<i>Beoogde eindcompetenties</i>	Kijken wat het kind/de jongere wil leren.
<i>Inhoud</i>	Er is geen rooster. Er wordt gewerkt met thema's. Per thema zijn er vaste programma's die gebruikt kunnen worden.
<i>Werkvormen</i>	Het kind/de jongere kan aangeven wat hij wil leren en wordt er gekeken wat van belang is om te leren.
	Vijf of tien bijeenkomsten.
<i>Tijdsduur</i>	Tijdsduur verschilt per kind/jongere. Een kwartier tot half uur zou een mooie tijdsduur zijn.
	Individueel of twee á drie kinderen/jongeren
<i>Groepsgrootte</i>	Twee á drie kinderen/jongeren. Drie zou een mooi aantal zijn omdat hierbij rollenspellen mogelijk zijn. Meerdere kinderen/jongeren in een groep zou mogelijk zijn, al wordt hierbij rekening gehouden met de leeftijd en belevingswereld van het kind/jongere.
<i>Groepsmogelijkheden</i>	Het is mogelijk dat er een kind/jongere bij de groep instroomt, maar dit moet geen onduidelijkheid geven bij de overige kinderen/jongeren. Wanneer dit het geval is, kan er gekeken worden naar andere mogelijkheden.
<i>Bejegening</i>	Naast de cliënt staan, cliëntgericht werken.
<i>Personele inzet</i>	Per individu of groep één vaste begeleider.

Vrije tijd en Hobby

Voor het programmaonderdeel Vrije tijd en Hobby bieden de vier instellingen geen apart onderdeel aan. Het onderwerp 'tijdsinvulling' wordt wel behandeld binnen de verschillende instellingen, maar maakt geen deel uit van het programma. Er wordt voornamelijk per cliënt bekeken, wat diens interesses zijn en met betrekking tot de hulpvraag en wat de cliënt hierin kan leren. Ook wordt er met name per cliënt bekeken welke mogelijkheden er worden aangeboden per instelling om de vrije tijd in te vullen.

Voor- en nabespreking van het weekend kan aan het onderwerp 'vrije tijd' worden toegeschreven. Hierin wordt besproken hoe het kind of jongere zijn of haar weekend zal gaan invullen en hoe dit verlopen is. Ook is er ruimte om te kijken hoe men een vriendenkring opbouwt en onderhoudt. Op de woon- en behandelvoorziening van Dimence wordt er eens in de twee of drie weken een grote activiteit aangeboden, voor de jongeren, die geen hobby's of vrijetijdsinvulling hebben. De Rietschans biedt jongeren de mogelijkheid om naar een activiteitscentrum te gaan. Trias Jeugdhulp bespreekt de activiteiten, die de cliënten thuis ondernemen en aan de hand hiervan wordt er een dagstructuur opgesteld. Hierbij wordt gebruik gemaakt van schema's, waarbij de tijd wordt afgebakend.

Bovengenoemde is een korte weergave van de overeenkomsten en de verschillen, met betrekking tot de vormgeving van Vrije tijd en Hobby binnen de geïnterviewde instellingen.

Hieronder staan de resultaten en gegevens die uit de interviews gekomen zijn, beschreven aan de hand van het format.

Voor meer informatie over hoe Vrije tijd en Hobby is vormgegeven binnen de geïnterviewde instellingen, verwijzen wij u naar de bijlagen.

Dimence(woon- en behandelvoorziening)

<i>Doelgroep</i>	Jongeren van zestien tot eenentwintig jaar met autisme.
<i>Doelstelling</i>	Vergroten van de vaardigheden en zelfstandigheid.
<i>Beginnende competentie</i>	Per cliënt bekijken wat hij/zij nodig heeft.
<i>Beoogde eindcompetenties</i>	Per cliënt bekijken wat hij/zij nodig heeft.
<i>Inhoud</i>	Bijvoorbeeld kijken naar hoe een vriendenkring opgebouwd kan worden.
<i>Werkvormen</i>	Er wordt gekeken naar wat iemand kan, wat er past en wat de interesses zijn. Eens in de twee/drie weken is er een activiteit voor jongeren die geen hobby hebben.
<i>Tijdsduur</i>	Per cliënt bekijken.
<i>Groepsgrootte</i>	Individueel.
<i>Groepsmogelijkheden</i>	Gesloten (individueel) en open (groepsactiviteit).
<i>Bejegening</i>	Aansluiten bij de behoeften van de cliënt. Ondersteunend.
<i>Personele inzet</i>	Groepsbegeleiding kan mee gaan als begeleiding bij een hobby of activiteit. Dit verschilt, er is geen vaste inzet m.b.t. dit onderdeel.

Karakter (kinder- en jeugdpsychiatrie)

<i>Doelstelling</i>	Het leren jezelf te kunnen vermaken.
<i>Beginnende competentie</i>	-
<i>Beoogde eindcompetenties</i>	-
<i>Inhoud</i>	Door middel van individuele plannen werkt het kind hieraan. Het kind mag zelf ook aangeven wat hij of zij wil leren, dan is dit in overleg mogelijk.
<i>Werkvormen</i>	Er zijn plannen gemaakt per kind, door middel van doelen.
<i>Tijdsduur</i>	Afspraken maken voor vijftien minuten.
<i>Groepsgrootte</i>	Individueel.
<i>Groepsmogelijkheden</i>	Geen instroom.
<i>Bejegening</i>	Ondersteunend en stimulerend.
<i>Personele inzet</i>	Per kind bekijken.

De Rietschans

<i>Doelgroep</i>	Jongeren in de leeftijd van vijftien tot twintig jaar.
<i>Doelstelling</i>	Geen aparte module voor dit onderdeel.
<i>Beginnende competentie</i>	-
<i>Beoogde eindcompetenties</i>	-
<i>Inhoud</i>	-
<i>Werkvormen</i>	Wel kunnen de jongeren naar de activiteitscentra binnen Meerkanten en de activiteitenbegeleiders hier om hulp vragen om hun vrije tijd in te delen.
<i>Tijdsduur</i>	-
<i>Groepsgrootte</i>	Individueel.
<i>Groepsmogelijkheden</i>	-
<i>Bejegening</i>	-
<i>Personele inzet</i>	Activiteitenbegeleiders.

Trias Jeugdhulp(Boddaert)

<i>Doelgroep</i>	Kinderen en jongeren in de leeftijd van vijf tot achttien jaar.
<i>Doelstelling</i>	-
<i>Beginnende competentie</i>	-
<i>Beoogde eindcompetenties</i>	-
<i>Inhoud</i>	Geen aparte module voor dit onderdeel. Er wordt aandacht besteed aan wat voor activiteiten de kinderen/jongeren gaan doen, wanneer ze thuis zijn. Deze aandacht komt merendeel toe aan de vrije tijdsbesteding van de jongeren, ouder dan elf jaar.

<i>Werkvormen</i>	Er wordt voor- en nabesproken welke activiteiten ondernomen worden wanneer ze thuis zijn. Dit wordt besproken tijdens het maken van een dagstructuur. Hierbij wordt er gebruik gemaakt van bv. Schema's die de tijdsduur en de activiteit weergeven.
<i>Tijdsduur</i>	-
<i>Groepsgrootte</i>	Individueel
<i>Groepsmogelijkheden</i>	-
<i>Bejegening</i>	Samen met de jongere bespreken wat de mogelijkheden zijn.
<i>Personele inzet</i>	Één begeleider.

3.1.9 Hoe worden de programmaonderdelen nu door de cliënten van de Asterisk ervaren?

Hieronder wordt in het format beschreven hoe de cliënten binnen de Asterisk*, gekeken naar beide doelgroepen, de module SOVA en Vrije tijd en Hobby willen zien.

Sova-training

<i>Doelgroep</i>	Kinderen van zes tot elf jaar.
<i>Doelstelling</i>	Sociale vaardigheden aanleren en oefenen.
<i>Beginnende competentie</i>	Per cliënt bekijken wat hij/zij nodig heeft.
<i>Beoogde eindcompetenties</i>	Per cliënt bekijken wat hij/zij nodig heeft.
<i>Inhoud</i>	Voornamelijk praten over gevoelens. Dit wordt als saai ervaren.
<i>Werkvormen</i> <i>Tijdsduur</i>	Het is niet duidelijk van te voren wat er gaat gebeuren, welke thema's. Wel wordt er uit een boek/map gewerkt. Kwartier tot half uur.
<i>Groepsgrootte</i>	Drie personen.
<i>Groepsmogelijkheden</i>	Meerdere kinderen is leuk, ligt er alleen wel aan welk kind bij de groep instroomt.
<i>Bejegening</i>	-
<i>Personele inzet</i>	Begeleiding mag afwisselen.

Vrije tijd en Hobby

Er bestaat nog geen module voor het programma onderdeel 'Vrije tijd en Hobby'. Deze gaat door ons ontwikkeld worden.

Sova-training

<i>Doelgroep</i>	Jongeren van twaalf tot zestien jaar.
<i>Doelstelling</i>	Sociale vaardigheden aanleren en oefenen.
<i>Beginnende competentie</i>	Per cliënt bekijken wat hij/zij nodig heeft.
<i>Beoogde eindcompetenties</i>	Per cliënt bekijken wat hij/zij nodig heeft.
<i>Inhoud</i>	Worden verschillende thema's besproken. Het ene thema is leuker dan het andere thema.
<i>Werkvormen</i> <i>Tijdsduur</i>	Vast schema. Er wordt veel gepraat tijdens de training. Dit vinden ze saai. Er komen geen actieve activiteiten in voor, die vinden voornamelijk plaats bij andere programmaonderdelen. De training staat in de ochtend gepland, mag ook in de middag.
<i>Groepsgrootte</i>	Drie jongeren.
<i>Groepsmogelijkheden</i>	Wel jongeren in de groep die gemotiveerd zijn. Geen probleem als er een nieuwe jongere instroomt. Wel moet rekening gehouden worden welke jongere erbij komt.
<i>Bejegening</i>	De begeleiders kunnen streng zijn. Ze nemen ook maatregelen. Daarentegen kun je ook wel met ze lachen. Humor is belangrijk.
<i>Personele inzet</i>	Twee begeleiders. Eén vaste begeleider en één begeleider die afwisselt.

Vrije tijd en Hobby

<i>Doelgroep</i>	Jongeren van twaalf tot zestien jaar.
<i>Doelstelling</i>	Vergroten van de vaardigheden en zelfstandigheid.
<i>Beginnende competentie</i>	-
<i>Beoogde eindcompetenties</i>	-
<i>Inhoud</i>	Jongeren mogen zelf weten wat ze voor activiteit gaan doen. Dit wel in overleg met begeleiding.
<i>Werkvormen</i>	Er moet zelf gekeken worden wat voor activiteit ze willen doen. De spellen die gespeeld worden zijn saai. Vinden het niet leuk dat ze verplicht zijn om tien minuten een spel te doen. Er wordt geen link naar de thuissituatie ervaren. Is wel belangrijk volgens de jongeren.
<i>Tijdsduur</i>	Half uur tot uur is te lang. Dit onderdeel komt meerdere malen in de week terug.
<i>Groepsgrootte</i>	Individueel of gezamenlijk.
<i>Groepsmogelijkheden</i>	Het is mogelijk om met zijn tweeën op de computer of Nintendo Wii te gaan. Er mogen maar twee jongeren tegelijk naar buiten.
<i>Bejegening</i>	Als het 'te' druk wordt op de groep worden de jongeren naar buiten gestuurd. Begeleiding denkt dat het programmaonderdeel 'vlekkeloos' moet verlopen volgens de jongeren. Ook wordt vaak gevraagd wat ze willen gaan doen, maar steeds in een andere vorm. Dit wordt als vervelend ervaren.
<i>Personele inzet</i>	Dit zijn nu ongeveer één á twee begeleiders. Dit is te weinig, mag wel meer zijn.

3.1.10 Hoe worden de programmaonderdelen nu door de medewerkers van de Asterisk ervaren?

In deze deelvraag is er bekeken, hoe de medewerkers van de Asterisk de programmaonderdelen Sova-training en Vrije tijd en hobby momenteel ervaren. Hiervoor is er een medewerker van Neptunes (doelgroep jongeren) ondervraagd en twee medewerkers van Pluto (doelgroep kinderen).

Medewerker Pluto

Sova-training

<i>Doelgroep</i>	Kinderen van zes tot elf jaar.
<i>Doelstelling</i>	Sociale vaardigheden aanleren en oefenen.
<i>Inhoud</i>	Tijdens Sova-training wordt er gewerkt aan de hand van het boek 'Geef me de vijf'. Dit wordt gebruikt als vaste leidraad, maar de medewerkers zijn vrij om de training zelf in te vullen, dit ligt aan het groepje kinderen.
<i>Werkvormen</i>	Sova-training wordt gegeven op het kantoor of op de individuele groep of in de huiskamer. Er is ruimtegebrek om echt apart te gaan zitten. De medewerker zoekt meer variatie in het oefenen van vaardigheden.
<i>Tijdsduur</i>	Dit ligt aan hoe de bijeenkomst verloopt. Meestal duurt het tussen de vijftien minuten en een half uur, dit is een mooie tijdsduur.
<i>Groepsgrootte</i>	Er wordt momenteel gewerkt in groepjes van vier kinderen. Dit bevalt goed. Het maximaal aantal kinderen bedraagt vier. De medewerker geeft aan liever met kleinere groepjes te willen werken. Er wordt Sova-training gegeven door één begeleider, met meerdere kinderen kan het chaotisch worden.
<i>Groepsmogelijkheden</i>	Instromen is mogelijk, dit ligt aan het instromende kind, maar ook aan in hoeverre het al bestaande groepje met een onderwerp bezig is. Het kind kan hierdoor al een aantal trainingen missen, als het de start heeft gemist.
<i>Bejegening</i>	Ondersteunend.
<i>Personele inzet</i>	De Sova-training wordt alleen gegeven, het mooiste zou zijn om dit met twee begeleiders te geven.

Medewerker Pluto

Sova-training

<i>Doelgroep</i>	Kinderen van zes tot elf jaar.
<i>Doelstelling</i>	Het doel van Sova-training is, om de kinderen steviger te maken, weerbaarder te zijn.
<i>Inhoud</i>	Er wordt gekeken naar wat haalbaar is voor de kinderen. Het generaliseren is moeilijk voor de kinderen. In de groep is het mogelijk om meteen in te spelen situaties die op dat moment spelen. Als er niets is wat speelt, om op in te spelen, dan wordt er gewerkt aan de hand van het boek 'Geef me de vijf'.
<i>Werkvormen</i>	'De muziekkamer', het aparte kantoor, is een kamer waar de kinderen vaak komen, hier kan Sova-training worden gegeven. Buiten het programmaonderdeel wordt er veel met Sova-training gedaan, bijvoorbeeld bij de lunch om iets vragen.
<i>Tijdsduur</i>	Dit bedraagt ongeveer twintig tot dertig minuten. Dit hangt af van hoe lang het leuk is en verschilt per groep.
<i>Groepsgrootte</i>	De groepsgrootte is drie á vier kinderen. Hierbij wordt gekeken wie goed bij elkaar past en wie wat van elkaar kan leren. Meer dan vijf kinderen is te groot.
<i>Groepsmogelijkheden</i>	Zolang een kind in het groepje zit, dat Sova-training krijgt, volgt dit kind het. Herhalen is niets mis mee. Er kunnen nieuwe kinderen instromen tijdens Sova-training, dan gaat de rest van het groepje op herhaling. Er wordt hierbij gekeken hoe het gaat, als het niets is kan Sova-training individueel aangeboden worden aan dit kind.
<i>Bejegening</i>	Ondersteunend.
<i>Personele inzet</i>	Sova-training wordt alleen gegeven, dit is prima zo.

Medewerker Neptunes

Sova-training

<i>Doelgroep</i>	Jongeren van twaalf tot zestien jaar.
<i>Doelstelling</i>	Sociale vaardigheden aanleren en oefenen.
<i>Inhoud</i>	Er wordt gekeken naar wat er speelt bij de jongeren. Er is een vast programma, en vaste onderwerpen, als er geen inspiratie is of een onderwerp, dat speelt om op in te spelen. De ervaring is, dat dit programma niet aansluit bij de problematiek van de jongeren.
<i>Werkvormen</i>	De Sova-training wordt gegeven in de woonkamer, dit is een goede ruimte. Er wordt gewerkt met bijvoorbeeld het 'Act-it-out'-spel en spellen uit de kast.
<i>Tijdsduur</i>	De tijdsduur, die voor de Sova-training staat, bedraagt 30 tot 45 minuten. Als het eerder afgelopen is, is het ook prima. Een goede afronding is hierbij belangrijk.
<i>Groepsgrootte</i>	De groepsgrootte van de groep tijdens Sova-training bestaat nu uit vier personen. Als de jongeren druk zijn, dan kan de groep opgesplitst worden in twee groepen van twee personen.
<i>Groepsmogelijkheden</i>	Het instromen van nieuwe jongeren kan best bij Sova-training. Met verschillende personen kunnen omgaan is belangrijk.
<i>Bejegening</i>	De bejegening is met name ondersteunend. Hierin wordt gekeken naar wat de jongeren aan kunnen. Ook structuur is belangrijk. Er wordt geprobeerd de jongeren op hun leeftijd aan te spreken en dat de jongeren zelf met voorbeelden kunnen komen tijdens de training.
<i>Personele inzet</i>	Het wordt gegeven door twee groepsbegeleiders, maar de personele inzet wisselt erg.

Medewerker Neptunes

Vrije tijd en hobby

<i>Doelgroep</i>	Jongeren van twaalf tot zestien jaar.
<i>Doelstelling</i>	Vergroten van de vaardigheden en zelfstandigheid.
<i>Inhoud</i>	Er is geen vaste structuur. Aan het begin van het jaar is er een planning gemaakt. Als de groep loopt, wordt de structuur minder strak gehanteerd, dan mogen de jongeren meer doen, wat ze zelf leuk vinden. Tijdens dit onderdeel is er ruimte voor veel verschillende activiteiten.
<i>Werkvormen</i>	Dit programmaonderdeel wordt 'gegeven' op de afdeling, maar ook buiten.
<i>Tijdsduur</i>	Voor dit onderdeel staat een uur tot anderhalf uur. De medewerker vindt dit best lang en vaak in de week.
<i>Groepsgrootte</i>	De groepsgrootte bedraagt vier á vijf jongeren.
<i>Groepsmogelijkheden en Bejegening</i>	Als de begeleiding iets belangrijk vinden, dan wordt tijdens het programmaonderdeel hier aandacht aan besteed. De jongeren mogen vaak doen wat ze zelf leuk vinden.
<i>Personele inzet</i>	Dit programmaonderdeel wordt begeleid door twee begeleiders. Eventueel kan het gegeven worden door één begeleider, dit ligt aan wat de jongeren willen doen. Het is handiger en prettiger als er twee begeleiders zijn, bijvoorbeeld bij de uitleg.

3.1.11 Wat zijn de behoeften en verwachtingen van de cliënten en medewerkers binnen Asterisk, gekeken naar de aangeboden modules zoals de Sova-training, Vrije tijd en hobby?

Door middel van de gesprekken met de cliënten en medewerkers binnen de Asterisk* zijn de behoeften en de verwachtingen met betrekking tot de Sova-training en de module Vrije tijd en Hobby verhelderd.

Gekeken naar de onderstaande aspecten, hebben de cliënten en medewerkers hun behoeften aangegeven. Hierbij is onderscheid gemaakt tussen de doelgroep kinderen (Pluto) en jongeren (Neptunes).

Hierbij hebben drie jongens van de groep 'Pluto' en twee jongens en twee meisjes van de groep 'Neptunes' meegewerkt aan de gesprekken, met betrekking tot de ervaringen en behoeftes van de cliënten binnen de Asterisk*.

Kinderen

Sova-training

Er wordt aangegeven dat er voornamelijk over gevoelens gepraat wordt tijdens de Sova-training. De kinderen vinden het leuker om actief bezig te zijn, door spellen te spelen zoals hints waarbij gevoelens non-verbaal geuit moeten worden. De kinderen geven aan, dat ze meer activiteiten willen ondernemen tijdens de Sova-training waarbij ze actief bezig zijn en waarbij ze niet alleen hoeven te praten.

Ze geven ook aan dat ze vaak van te voren niet weten wat ze gaan doen. Ze zouden het fijner vinden als ze dit wel weten, zodat ze zelf een inbreng kunnen doen wanneer het onderwerp hen niet aanspreekt. Alleen geven ze daarbij ook aan dat met deze inbreng weinig gedaan wordt. 'Als iets niet kan/mag zeg dan gewoon 'nee', dan is het ook goed. Maar belooft ons niets'.

De tijdsduur van de bijeenkomsten is ongeveer een halfuur, maar dit kan een kwartier zijn, wanneer de kinderen zich goed gedragen.

De groepsgrootte bestaat uit drie kinderen. Hierin wordt aangegeven dat ze dit een mooi aantal vinden om de training uit te voeren. Individueel lijkt hun niet ideaal, ze vinden het leuker om met meerdere kinderen de training te volgen. Het is mogelijk om een nieuw kind bij de groep in te laten stromen, al willen ze wel zelf bepalen wie dit is. Niet ieder kind past in de groep en dit moet wel aansluiten.

De kinderen vinden het prima als de begeleiding afwisselt.

Vrije tijd en Hobby

Zoals eerder aangegeven, deze module bestaat nog niet in het huidige programma-aanbod. De kinderen is gevraagd hoe ze dit voor zich zagen, maar konden geen duidelijk beeld schetsen hoe dit als programmaonderdeel eruit zou kunnen komen te zien. Ze gaven slechts aan wat ze graag deden in hun vrije tijd (o.a. skeeleren en muziek luisteren).

Jongeren

Sova-training

De jongeren geven aan, dat ze het ene onderwerp wat behandeld wordt binnen de Sova-training interessanter vinden dan sommige andere onderwerpen. Hierbij vinden ze tijdens de bijeenkomst de uitleg van het onderwerp erg saai, maar wordt het daarna leuker.

Enkele jongeren geven aan dat ze liever actiever bezig gaan, ook buiten de instelling om. 'Eigenlijk ben je niet alleen binnen bezig met Sova, maar ben je er de hele dag mee bezig, ook buiten'.

Hierbij geven ze aan om bijvoorbeeld te leren hoe je onbekenden in de stad aanspreekt en hoe je hen een vraag kan stellen. De jongeren hebben het gevoel dat wanneer ze ook meer buiten de instelling oefenen, de vaardigheden die ze geleerd hebben, meer bijblijven. Ook het uitvoeren van rollenspellen kan een bijdrage leveren aan het leren van sociale vaardigheden, maar dit wordt alleen gedaan bij het onderdeel drama. Ze geven aan, dat ze de Sova-training nu meer zien als een tijdsinvulling.

Een ander onderwerp, dat de jongeren aanspreekt, is het bespreken van hun individuele doelen. Door te kijken naar wat de jongere graag wil leren kun je leuke onderwerpen voor de Sova-training bedenken. Volgens de jongeren leer je hier meer van.

De groepsgrootte bestaat uit drie jongeren. De jongeren geven aan dat dit een goed aantal is. Met meerdere jongeren de Sova-training volgen maakt interactie mogelijk, dit is individueel niet het geval.

Het is mogelijk dat er een jongere bij de groep instroomt, hierbij moet wel rekening gehouden worden om welke jongere dit gaat en of hij/zij in de groep past. Motivatie wordt hierbij belangrijk gevonden.

De tijdsduur is volgens de jongeren te lang. Het duurt een half uur tot een uur en dit mag wel wat ingekort worden. Enkele geven aan dat dit het beste per onderwerp bekeken kan worden, zodat de tijd niet verplicht ingevuld hoeft te worden. Zo kan, wanneer het onderwerp uitbesproken is, de bijeenkomst eerder stoppen. Ook bestaat er dan de mogelijkheid om langer door te gaan, wanneer het onderwerp de jongeren wel aanspreekt.

Ook wordt aangegeven om de training in de middag te geven in plaats van in de ochtend. Zodat de jongeren in de middag ook nog actief bezig kunnen zijn.

De groepsbegeleiding bestaat uit één vaste groepsbegeleider en één groepsbegeleider die afwisselt. Hier hebben de jongeren geen probleem mee. Ze vinden het prettig als de tweede groepsbegeleider afwisselt.

Gekeken naar de bejegening is het goed dat de begeleiding maatregelen neemt tijdens de Sova, alleen moet rekening gehouden worden, dat wanneer de begeleiding te streng is, dit demotiverend kan werken.

Vrije tijd & hobby

Er wordt aangegeven dat deze module vaak op een pauze lijkt, alleen mag er niet gegeten of gedronken worden. Er mag zelf worden bepaald wat de jongeren gaan doen qua activiteit. Hier moet wel toestemming voor gevraagd worden aan de begeleiding. Hier worden dan afspraken over gemaakt hoe lang deze activiteit mag duren. Er moet minimaal tien minuten aan een spel besteed worden, dit vinden de jongeren onnodig en niet leuk.

De jongeren hebben het gevoel dat dit onderdeel doelloos is, er wordt niet gewerkt vanuit de doelen die zijn opgesteld en er is geen huiswerk.

Er wordt aangegeven dat er genoeg leuke onderwerpen zijn die bijvoorbeeld tijdens dit onderdeel besproken kunnen worden.

Een voorbeeld is hoe je vrienden kunt maken en hoe je contacten kunt onderhouden.

Ook zouden er meer leukere activiteiten georganiseerd kunnen worden, omdat nu nog wel eens voorkomt dat de jongere een activiteit wil doen, maar hiervoor niet de toestemming krijgen van de

begeleiding.

Verder is het ook moeilijk om een activiteit met de hele groep te doen, omdat iedere jongere andere interesses heeft.

De tijdsduur van deze module is ongeveer een uur en vindt meerdere malen in de week plaats. Dit zou wel korter mogen duren.

Er mag er meer begeleiding aanwezig zijn bij deze module. Nu is er vaak alleen een stagiaire aanwezig of zijn er maar twee begeleiders op de groep. Ze vinden het prettig als dit er meer zijn. Verder wordt er aangegeven dat de begeleiding moet weten dat een module niet 'vlekkeloos' kan verlopen. Ze merken op dat, wanneer het te druk wordt op de groep, er jongeren naar buiten worden gestuurd.

Medewerker Neptunes

Sova-training

De ervaring is dat het vaste programma niet altijd aansluit bij de problematiek van de jongeren. Er wordt met name gekeken naar wat er speelt in de groep, maar als er niets speelt, kan er niet terug gevallen worden op een programma wat aansluit bij de problematiek van de jongeren.

Er dient wel rekening gehouden te worden, dat er geen meerdere groepen in dezelfde ruimte zijn. De geïnterviewde geeft de Sova-training liever met een vast persoon, zodat er voort geborduurd kan worden op de vorige trainingen. Ook weten de jongeren van te voren wie deze training geeft, met oog op de structuur.

Er moet meer aandacht zijn voor de transfer naar huis. Er kan huiswerk meegegeven worden, maar daar moeten de jongeren zelf ook actie in ondernemen. De stimulatie naar thuis zou kunnen helpen hierin. Bij autisten is het lastig om zelf de transfer te maken. Er kan meer de link gelegd worden in Sova-training naar andere sociale situaties om de jongeren bij deze transfer te helpen. Ook zou het handig kunnen zijn om de Sova-training vooraf met ouders de door te bespreken. Dit kan wel als lastig worden ervaren, want vaak wordt er kort van te voren vastgesteld wat er tijdens de Sova-training gedaan gaat worden.

Vrije tijd en hobby

De behoefte is om meer van de afdeling af te gaan, om met de begeleiding te gaan kijken wat de jongere naast de deeltijdbehandeling erbij te kunnen doen, in het kader van Vrije tijd en Hobby. Als de behandeling op de Asterisk stopt, stopt het programmaonderdeel, ook thuis. De medewerker heeft aangegeven, dat het wellicht niet altijd haalbaar is, om met ouders te kijken wat de jongeren zelf wil, omdat er ook medewerking nodig is van de jongere. Er kan gekeken worden naar hoe de vrije tijd op andere manieren ingericht kan worden door de jongere. Door middel van verschillend aanbod hierin aanbieden, ervaren de jongeren het wat er mogelijk is.

Ook zou de medewerker de tijdsduur van het programmaonderdeel veranderd willen zien. Een uur per week besteden aan Vrije tijd en hobby zou voldoende zijn. Met betrekking tot de begeleiding hierin is het handiger en prettiger als er twee begeleiders zijn.

Medewerker Pluto

Sova-training

Er mist variatie in het oefenen van de vaardigheden. Sommige kinderen hebben baat bij andere onderwerpen, die behandeld worden in de training. De Sova-training zou op meer op maat aangeboden moeten worden, gericht op de problematiek van de kinderen. Sommige onderwerpen moeten meer geoefend worden en meer herhaald worden.

De Sova-training wordt alleen gegeven, het mooiste zou zijn om dit met twee begeleiders gegeven. Hierdoor kunnen de begeleiders elkaar sneller aanvullen en met nieuwere ideeën werken. Dit is alleen niet haalbaar, want er wordt al met twee begeleiders op de gehele groep gestaan.

De medewerker heeft aangegeven, dat hij zich afvraagt of iedereen wel Sova-training nodig heeft. Als kinderen langer in behandeling zijn, krijgen ze Sova-training weer opnieuw, dit ligt dan ook aan het kind.

Het maximaal aantal kinderen tijdens Sova-training bedraagt vier kinderen. De medewerker geeft aan liever met kleinere groepjes te willen werken. Er wordt Sova-training gegeven door een begeleider, met meerdere kinderen kan het chaotisch worden.

Vrije tijd en Hobby

Het onderdeel Vrije tijd en Hobby is geen bestaand programmaonderdeel bij Pluto. We hebben tijdens de interviews de medewerkers gevraagd, wat belangrijke aspecten zijn en hoe dit vorm zou moeten krijgen volgens het format.

<i>Doelgroep</i>	Kinderen van zes tot elf jaar.
<i>Doelstelling</i>	De kinderen leren hun vrije tijd (zelfstandig) in te vullen.
<i>Inhoud</i>	Hierin zouden de regels van het samenspelen aan bod kunnen komen. Hierbij is te denken aan: gevarieerd spelen, alleen spelen en omgaan met wat de begeleiding wil (doen wat je zelf niet wilt). afspraken maken.
<i>Werkvormen</i>	In de huiskamer, aangezien er geen andere ruimte beschikbaar is en de begeleiding erbij moet zijn. Naar buiten gaan is ook mogelijk, hier mogen twee kinderen tegelijkertijd zijn. Het maken van korte afspraken is belangrijk.
<i>Tijdsduur</i>	De tijdsduur zou ongeveer dertig minuten moeten bedragen. Momenten hiervoor kunnen de tijden na de lunch zijn en tijdens de inloop ('s morgens). Dit zijn drukke en onduidelijke momenten, dus niet langer dan dertig minuten.
<i>Groepsgrootte en Groepsmogelijkheden</i>	De huiskamer is ingedeeld in aparte hoeken, hierbij is het de bedoeling dat de kinderen per hoek niet meer dan met zijn tweeën of alleen tegelijkertijd zijn. Als er meer dan twee kinderen zijn, dan moet er begeleiding bij zijn.
<i>Bejegening</i>	Structurerend en ondersteunend.
<i>Personele inzet</i>	Indien mogelijk, twee begeleiding.

Medewerker Pluto

Sova-training

Het is belangrijk om te luisteren wat in de kinderen omgaat en hoe je als groepsbegeleider ermee om gaat. Ook dat de kinderen weten dat er naar hun geluisterd wordt en dat de kinderen nadenken over hun sociale vaardigheden. De kinderen kunnen van elkaar leren.

Vrije tijd en hobby

<i>Doelgroep</i>	Kinderen van zes tot elf jaar.
<i>Doelstelling</i>	De kinderen leren hun vrije tijd (zelfstandig) in te vullen.
<i>Inhoud</i>	Tijdens het vakantieprogramma komt dit met name aan bod. Dan mogen de kinderen dingen van thuis meenemen. Dit zou de medewerker meer willen zien, dat de kinderen dingen meenemen van thuis en wat erover vertellen. Dit zou meer aangeboden mogen worden in de groep die bijna naar thuis terug gaat. Ze zou dit programmaonderdeel in het programma willen laten opnemen.
<i>Werkvormen</i>	Op onderzoek gaan naar wat de kinderen thuis hebben, dus inventariseren en mee laten nemen. Dit gaan ordenen, wat wil het kind? Dit met ouders gaan bespreken en nieuwe dingen uitproberen. Met de ouders gaan bespreken wat ze momenteel doen (in kader van dit onderdeel) met het kind.
<i>Tijdsduur</i>	De tijdsduur zou driekwartier moeten bedragen.
<i>Groepsgrootte</i>	De groepsgrootte zou drie á vier kinderen moeten bedragen, per groepje dus.
<i>Groepsmogelijkheden</i>	Per kind kijken wat ze nodig hebben. Het stopt als de begeleiding merkt, dat het niet haalbaar is. Het stopt als het kind op het niveau is van het meest haalbare.
<i>Bejegening</i>	Ondersteunend, stimulerend. De vrije tijd en hobby('s) van het kind, is erg eenzijdig, voornamelijk gericht op een ding. Het is belangrijk om te stimuleren dat er meer is, dat ze er gelukkiger van worden om ook andere dingen te doen. Ze hebben hier hulp bij nodig en blijven dit nodig hebben.
<i>Personele inzet</i>	Twee groepsbegeleiders, indien mogelijk.

Hoofdstuk 4

Conclusie en discussie

4.1.1 Koppeling resultaten aan vraagstelling (aanbevelingen)

Binnen het onderzoek hebben we een kwalitatief onderzoek gehouden. Door middel van interviews met andere instellingen, de medewerkers en cliënten van Asterisk* en de literatuurstudie zijn wij tot resultaten gekomen, die de vraagstelling beantwoorden.

Door het beantwoorden van de deelvragen, hebben we dus antwoord kunnen geven op onze onderzoeksvraag. Deze onderzoeksvraag luidt: Welke aanpassingen zijn nodig in de programmaonderdelen Sova-training en Vrije tijd en Hobby om deze modules beter te laten aansluiten bij de hulpvraag van de cliënten?

Om een overzichtelijke aanbeveling te kunnen geven, hebben we gebruik gemaakt van het al bestaande format. Onder elk format is verantwoord, waarom we de benoemde aspecten aanbevelen. Deze verantwoording bestaat uit de aandachtspunten en behoeften, die uit de gesprekken en interviews door ons zijn geconcludeerd en deze zijn onderbouwd vanuit de literatuur.

Pluto

Sova-training

<i>Doelgroep</i>	Kinderen van zes tot elf jaar.
<i>Doelstelling</i>	Het doel van de Sova-training is het aanleren en ontwikkelen van sociale vaardigheden.
<i>Beginnende competentie</i>	Kijken naar wat heeft het kind nodig heeft, rekening houdende met hulpvraag van ouders en kind.
<i>Beoogde eindcompetenties</i>	Er is gebleken dat het kind de benodigde sociale vaardigheden voldoende beschikt en kan generaliseren.
<i>Inhoud</i>	Per bijeenkomst bekijken wat er speelt in de groep, er is ruimte voor eigen inbreng van de cliënt. Als er niets speelt, zijn er vaste onderwerpen, waarop teruggevallen kan worden, deze dient aan te sluiten bij de problematiek van de groep.
<i>Werkvormen</i>	Visualisatie: door middel van bijvoorbeeld een groot vel papier duidelijkheid scheppen, hoe de bijeenkomst vorm gegeven is. (structuur) Korte en duidelijke instructie aan kinderen. Gebruik maken van rollenspellen: hierdoor leert het kind een transfer te maken naar andere situaties (generalisatieprobleem). Gang van zaken moet regelmatig geëvalueerd worden, kritisch hiernaar kijken. Ouders betrekken bij Sova-training; door middel van schriften en dit onderdeel als vast bespreekpunt op de agenda te hebben tijdens ouderbegeleiding. Er is geen vaste reeks bijeenkomsten.
<i>Tijdsduur</i>	Twee keer in de week een half uur.

<i>Groepsgrootte</i>	Drie á vier kinderen.
<i>Groepsmogelijkheden</i>	Instroom is mogelijk, er dient rekening gehouden te worden met als het kind in de groep past.
<i>Bejegening</i>	Structuur, veiligheid bieden, motiverend en ondersteunend (goed gedrag bekrachtigen).
<i>Personele inzet</i>	Twee groepsbegeleiders zijn wenselijk.

Hieronder volgt de verantwoording van het format Sova-training voor Pluto:

Doelstelling

Bij Sova-training gaat het om het aanleren en ontwikkelen van sociale vaardigheden. Doordat het kind sociale vaardigheden leert, leert het kind zich weerbaarder op te stellen in de maatschappij. Het kind leert hoe het om kan gaan met sociale situaties. Tijdens Sova-training leren de kinderen vaardigheden op sociaal gebied. Ze leren bijvoorbeeld hoe ze met andere mensen om kunnen gaan. Werk, school en gezin zijn groepen, waar iedereen deel vanuit maakt. Het vraagt een aantal vaardigheden en kwaliteiten om hierin te leven. Soms is het belangrijk om hier afstand van te nemen, soms moet men zich aanpassen, of zich concentreren op de belangen van anderen, of men moet zich weerbaar opstellen of de eigen belangen verdedigen. Men moet beschikken over sociale vaardigheden, om deze verschillende situaties in te kunnen schatten. De vaardigheden hiervoor worden geleerd in de groei naar volwassenheid. Het is belangrijk om kinderen deze vaardigheden aan te leren, door middel van de Sova-training. Ook kan Sova-training een uitweg bieden, bij de sociaal-emotionele problemen van kinderen, waarmee kinderen te maken kunnen krijgen. Bij het ontwikkelen van sociale vaardigheden komt de gewetensontwikkeling (morele ontwikkeling) ook ter sprake. Dit kan zijn, als bijvoorbeeld een kind speelgoed af pakt van een ander kind, zonder dit te vragen. Het kind houdt hierbij geen rekening met het andere kind en met diens gevoelens. Uit dit voorbeeld blijkt, dat er sociale vaardigheden geleerd kunnen worden, bijvoorbeeld bij het vragen om het speelgoed. Ook hangt de morele ontwikkeling van het nauw samen met de sociale vaardigheid. (Uit afstudeerproject: 'Sociale vaardigheidstraining voor kinderen in het basisonderwijs in achterstandswijken')

Kinderen willen graag vrienden en vriendinnen hebben, waarbij ze zich op hun gemak voelen en waarmee ze leuke dingen kunnen gaan doen. Ze willen er graag bij horen. Aan de sociale vaardigheden en het sociale inzicht van het kind worden hoge eisen gesteld. Hierbij gaat het om het inzicht, in wat er verwacht wordt van het kind, in verschillende situaties. De vaardigheden zijn niet alleen van belang als de kinderen nog jong zijn, maar ook als ze ouder zijn, zijn deze vaardigheden belangrijk, ook in onze samenleving. (Janssen en Boreel, 2000) Daarom is het belangrijk om deze vaardigheden aan te leren bij het kind, als deze nog niet in voldoende mate aanwezig zijn.

Volgens Janssen en Boreel (2000) hebben veel kinderen moeite met sociale situaties. Ze kunnen niet meedoen aan het ingewikkelde sociale verkeer, wat bijvoorbeeld kan leiden tot problemen thuis en op school. Kinderen, die moeite ondervinden om vrienden te maken en ook niet uitgenodigd worden op verjaardagfeestjes, missen de sociale vaardigheden om hun situatie te veranderen. Er wordt vaak een sterk beroep gedaan op het invoegingsvermogen en flexibiliteit van kinderen in sociale situaties. Kinderen, die moeite hebben met dergelijke vaardigheden, kunnen baat hebben bij Sova-training.

Beginnende competentie

Door middel van te kijken naar wat het kind nodig heeft en hierin gekeken naar de hulpvraag van het kind en ouders, wordt er cliëntgericht gewerkt. Als er blijkt, dat het kind sociale vaardigheden nodig heeft om te leren, als onderdeel om aan de hulpvraag te werken, zal het kind Sova-training gaan volgen. Er worden individuele doelen opgesteld, waar het kind tijdens Sova-training aan zal gaan werken. Om deze doelen op te stellen, gaat de persoonlijk begeleider van het kind in gesprek met de ouders en hun kind. Hierin zal de persoonlijk begeleider in samenspraak met ouders en kind doelen opstellen. Er wordt zoveel mogelijk vanuit de cliënt gekeken, wat hij of zij nodig heeft om aan te sluiten bij de hulpvraag en hier passende therapie op aan te bieden. Om de doelen meetbaar te maken, worden er eindcriteria opgesteld, wanneer een doel behaald is.

Vanuit de benaderde instellingen is gebleken, dat er met name gekeken wordt naar wat het kind kan en wil leren (in samenspraak met ouders en hulpvraag), waarvoor hij of zij in behandeling is. Vervolgens wordt gekeken of Sova-training een passende therapie is, wat aansluit bij de hulpvraag. In deze aanbeveling wordt deze manier van werken ook aanbevolen.

Beoogde eindcompetentie

De vaardigheden, die door middel van de Sova-training ontwikkeld kunnen worden door het kind, zijn behaald. Het kind kan een transfer maken van de geleerde vaardigheden naar andere situaties (school, thuis, sport, enzovoorts). In de overige conclusies staat beschreven waarom dit belangrijk is. Door middel van de opgestelde doelen voor het individuele kind en deze bijtijds te evalueren, wordt er gekeken naar het proces van het kind. Hierin wordt ook gekeken wanneer het kind deze behaald heeft of niet (eindcriteria). Dit gaat in samenspraak met ouders en het behandelteam. Het doel behalen is de eindcompetentie. Er kan dan gekeken worden of het kind hetzelfde doel zal gaan herhalen (voor kinderen met autisme zeer wenselijk), of aan een nieuw(e) doel(en) zal gaan werken, of dat het stopt met Sova-training.

Inhoud

De onderwerpen, die het kind inbrengt, gaan voor op de vaste onderwerpen. Hiermee dient rekening gehouden te worden, dat het onderwerp past binnen de doelstelling van de Sova-training. Het is belangrijk, dat er zoveel mogelijk aangesloten wordt bij de problematiek en individuele doelen van de kinderen (cliëntgericht), daarom is er niet gekozen voor vaste onderwerpen.

De vaste onderwerpen, waarop teruggevallen kan worden, zijn de onderwerpen uit het boek ('Geef me de vijf'), waarop teruggevallen kan worden als er geen situaties voorgevallen zijn op de groep, die aandacht verdienen tijdens de Sova-training.

Voorbeelden van onderwerpen (sociale vaardigheden), die tijdens de Sova-training aan bod kunnen komen, zijn: rekening houden met een ander, vragen of je mee mag doen, voor jezelf op komen, reageren op plagerijen en op je beurt wachten. Kinderen hebben deze net genoemde vaardigheden nodig om zich op hun gemak te voelen en zich verzekerd en weerbaar te voelen (nu en later).

(Janssen en Boreel, 2000)

Van Lieshout (2009) geeft aan, dat kinderen met ADHD problemen hebben met aandacht en geheugen (hij of zij kan snel iets vergeten) en heeft hier training in nodig. Belangrijk is om hier rekening mee te houden, mocht het ingebrachte onderwerp van het kind niet de eerstvolgende bijeenkomst aan bod kunnen komen. Dit kan bijvoorbeeld gevisualiseerd worden, door middel van een aparte poster of op een whiteboard dit bij te houden.

Werkvormen

Door middel van een vast indeling van elke bijeenkomst, wordt er voor structuur gezorgd. Het enige wat hier niet vastgesteld is, zijn de onderwerpen. Visualisatie is belangrijk, daarom bevelen wij aan om hiervan gebruik te maken. Een voorbeeld is om door middel van een groot vel papier of whiteboard duidelijkheid te scheppen, hoe elke bijeenkomst vorm gegeven is. Een bijeenkomst kan bijvoorbeeld bestaan uit: presentie (is iedereen aanwezig), onderwerp benoemen, uitleg bedoeling, afspraken maken met tijdsafbakening, oefening(en) (korte en duidelijke opdrachten) en afsluiting. Hierdoor is de begeleiding op een creatieve manier bezig en door middel van de visualisatie hoeft men minder gebruik te maken van taalgebruik, omdat deze kort en concreet dient te zijn. Ook worden de kinderen op een creatieve manier gestimuleerd om hun aandacht erbij te houden, aangezien de kinderen inbreng hebben op de manier waarop de bijeenkomst vormgegeven wordt. Aandachtspunt is, dat het kind zich gehoord voelt, als het kind een eigen inbreng doet. Uit de gesprekken met de kinderen bleek namelijk, dat ze zich niet gehoord voelden.

Belangrijk is om de ouders blijven te betrekken bij de Sova-training, door middel van gesprekken en huiswerk en aandachtspunten mee te geven in schriften van de kinderen. De ouders dienen op de hoogte te zijn van het proces van hun kind tijdens de Sova-training, zodat de transfer naar thuis bevorderd wordt. Doordat de ouders weten, welke vaardigheden geoefend worden op de groep en hoe deze gestimuleerd moeten worden, worden de sociale vaardigheden van het kind ook thuis doorontwikkeld. Hierdoor wordt de generalisatie bevorderd en leert het kind in verschillende sociale situaties te handelen en is de kans groter dat de aangeleerde sociale vaardigheden blijvend ingezet kunnen worden door het kind.

Tijdsduur

We hebben er voor gekozen om Sova-training een tijdsduur te geven van twee keer in de week gedurende een half uur. Het gericht aanleren en herhalen van sociale vaardigheden vinden we erg belangrijk, daarom hebben we gekozen om deze module twee keer per week terug te laten komen. Buiten deze vaste module zijn er ook momenten, waarin sociale vaardigheden geleerd worden, dit is goed, omdat bij het ene kind het leren van de sociale vaardigheden makkelijker gaat dan bij het andere kind. Door het gericht omgaan met sociale vaardigheden, kan de begeleider nagaan in hoeverre het kind is gevorderd (of juist niet) in zijn of haar doel. Tijdens de bijeenkomst kan de begeleider gericht het kind observeren met betrekking tot diens doel.

Uit de gesprekken is gebleken, dat de huidige tijdsduur voor het de Sova-training varieert tussen vijftien minuten en een half uur. Een kind met autisme heeft geen duidelijk tijdsbesef. Het inschatten van de tijd en de hieraan verbonden consequenties, zijn niet altijd duidelijk voor mensen met autisme. Een kind met ADHD heeft problemen met de concentratie. Daarom is het belangrijk om een activiteit te structureren en te binden aan een vaste tijdsduur. Met deze twee principes is rekening gehouden. Doordat een bijeenkomst de vaste structuur moet doorlopen, denken wij dat er meer tijd nodig is, om te besteden aan een Sova- bijeenkomst, daarom hebben we gekozen voor maximaal een half uur voor een bijeenkomst, ook om rekening te houden met de concentratie van de kinderen.

Groepsgrootte

Uit de gesprekken is gebleken, dat de medewerkers en cliënten het eens waren over de huidige groepsgrootte. Dit bedraagt drie á vier kinderen. We hebben daarom geconcludeerd dat hierin geen verandering hoeft plaats te vinden, omdat de groepsgrootte voor de cliënten en medewerkers

acceptabel is. Wel is het belangrijk, dat er minimaal twee á drie personen in een groep aanwezig zijn, zodat interactie en oefeningen met elkaar mogelijk is en dat er een maximaal aantal kinderen is, dat deel kan nemen aan de bijeenkomst, zodat de situatie overzichtelijk is en niet te druk.

Groepsmogelijkheden

Er is gebleken uit de gesprekken met de cliënten en medewerkers, dat instroom mogelijk is. Hierbij dient rekening gehouden te worden, of het kind aansluit bij de andere kinderen uit de groep. Dit heeft te maken met de veiligheid in de groep, deze moet gewaarborgd blijven.

De instroommogelijkheid lijkt in strijd te zijn met de noodzaak van structuur, maar in het dagelijkse leven, bijvoorbeeld in schoolsituaties, krijgt het kind ook te maken met nieuwe kinderen in de klas (veranderende situaties) en dient hiermee om te leren gaan.

Bejegening

Het is belangrijk om consequent te reageren op (on)gewenst gedrag. Structuur is belangrijk, regels en afspraken dienen herhaalt te worden, vooral in overgangssituaties (Van Lieshout 2009). Door middel van routine, nabij- zijn, structuur, maximale voorspelbaarheid en overzichtelijke situaties wordt een veilige omgeving gecreëerd. Positieve aandacht is belangrijk en goed gedrag is belangrijk om te bekrachtigen.

Figuurlijk taalgebruik dient zoveel mogelijk vermeden worden. Het taalgebruik dient simpel en concreet te zijn. Als er een uitleg gegeven is, dan is het van belang deze terug te vragen aan het kind, om het kind te controleren, dat hij of zij de uitleg begrepen heeft.

Personele inzet

De medewerkers van Pluto waren verschillend van mening over de personele inzet. Momenteel wordt de Sova-training door één groepsbegeleider gegeven. Een ondervraagde vond dit prima, terwijl de andere ondervraagde graag met twee groepsbegeleiders de Sova-training wil begeleiden. Wij vinden het belangrijk om twee groepsbegeleiders de Sova-training te laten uitvoeren. Hierbij zou één vaste medewerker aan moeten deelnemen en de tweede medewerker kan afwisselend zijn. Als er één medewerker is, die de Sova-training altijd geeft, kent deze het groepsproces en kan deze de wisselende begeleider wat er behandeld is, overdragen. Met twee begeleiders, zijn er tevens twee visies op de aanpak van de Sova-training. De ene begeleider voert de Sova-training uit, de andere voert corrigerend gedrag uit en observeert, gericht op de doelen van de kinderen, zodat de ander zich volledig kan richten op de Sova-training. Ook kunnen de begeleiders oefeningen en rollenspellen voordoen en uitbeelden, zodat de spanning voor het uitvoeren van een activiteit verminderd wordt. Hierdoor krijgen de kinderen visueel te zien wat er van hun wordt verwacht of juist niet, omdat de begeleiders ook juist expres het verkeerd kunnen uitbeelden en hiermee laten zien hoe een handeling niet moet en aan de groep vragen hoe het wel moet. Hierdoor is er interactie met de groep en is er aandacht om de concentratie van de kinderen erbij te betrekken.

Als de Sova-training in een groep van meerdere kinderen niet loopt, zou de groep gesplitst kunnen worden en kan er door gegaan worden met de Sova-training, aangezien er twee begeleiders zijn.

Vrije tijd en Hobby

<i>Doelgroep</i>	Kinderen van zes tot elf jaar.
<i>Doelstelling</i>	De kinderen leren hun vrije tijd (zelfstandig) in te vullen.
<i>Beginnende competentie</i>	Iedereen kan hieraan meedoen.
<i>Beoogde eindcompetenties</i>	Niet van toepassing.
<i>Inhoud</i>	Regels van het samenspelen komen hierin aan bod. Het kind leert te ontdekken wat hij of zij in de vrije tijd kan doen.
<i>Werkvormen</i>	Er wordt gebruik gemaakt van het plan (zie bijlage 2.) Er worden kwartiers afspraken gemaakt. Elk kind gaat of individueel of met zijn tweeën een activiteit uitvoeren. Dit gaat in overleg. Het kan plaatsvinden buiten, in de muziekkamer (kantoor) of in de huiskamer. De mogelijkheid is, dat het kind speelgoed meeneemt van thuis en hierover vertellen. De groepsbegeleiding kan hierin begeleiding bieden.
<i>Tijdsduur</i>	Afspraken maken voor vijftien minuten, het onderdeel duurt driekwartier, twee keer in de week.
<i>Groepsgrootte</i>	Drie á vier kinderen.
<i>Groepsmogelijkheden</i>	Instroom is mogelijk, open groep.
<i>Bejegening</i>	Structuur, veiligheid bieden, ontdekkend en ondersteunend.
<i>Personele inzet</i>	Eén begeleider.

Hieronder volgt de verantwoording van het format:

Doelstelling

De creatieve mens wordt gevormd in de vrije tijd (Gaspersz,2002). Kinderen kunnen in hun vrije tijd ontdekken waar ze goed in zijn en waar hun interesses liggen. Ook leren ze de basale vaardigheden als samenwerken en communiceren. Kinderen, die moeite hebben met het aangaan van sociale relaties kunnen hier baat bij hebben, want het kind leert in de vrije tijd omgaan met samenspel en vriendschappen. Ook is de vrije tijd een goede ontwikkeling van de fantasie van kinderen en er wordt gewerkt aan de eigenwaarde, het zelfbeeld en de weerbaarheid van het kind. Het kind zal ingaan op de aangeboden structuur en is nog plooibaar. Als de puberteit intreedt, dan wordt dit moeilijker of als het kind zijn of haareigen vrije tijd strak invult, omdat de eigen wil sterker gevormd is. (Landelijk Netwerk Autisme)

Kinderen met autisme of met een aan autisme verwante contactstoornis ondervinden vaker dan andere leeftijdsgenoten meer problemen met het invullen van de vrije tijd. Door het zoeken van een vaste invulling van de vrije tijd, vergeten veel kinderen de wereld om zich heen. Ze vergeten verplichtingen, huiswerk en de tijd. Ook stellen ze maaltijden uit en ontvluchten hun eigen verzorging en huishoudelijk werk. Ze kunnen niet plannen of vooruit kijken en zijn op het nu gericht. Er zijn ook kinderen met autisme, die hun vrije tijd niet zelf kunnen invullen. Ze leunen op mensen uit hun omgeving, hun omgeving wordt door hen verantwoordelijk gesteld voor de invulling van hun vrije tijd. Anderzijds zijn er kinderen, die tegenovergesteld gedrag vertonen, deze kinderen vinden het juist heerlijk om zelf hun hele vrije tijd alleen in te vullen. Het valt hierbij op, dat ze contact van hun omgeving soms als onprettig en ongewenst beschouwen. Hierbij lijkt het, alsof het kind diegene die contact probeert te leggen, ziet als een ongewenste indringer, die hun wereld verstoort. Ook kunnen ze vaak en lang op een zelfde manier bezig zijn in de activiteit, die ze uitvoeren. (Landelijk Netwerk Autisme)

Volgens Degrieck (2004) is het belangrijk, dat er georganiseerde vrije tijd aangeboden wordt aan mensen met autisme. Georganiseerde vrije tijd is het organiseren van de vrije tijd, op een manier, dat het voor de mensen met autisme geen inspanning meer kost om zich te ontspannen. De situatie is duidelijk, waarin men kan zien wat hij of zij gaat doen, hoe lang de activiteit duurt en op welke manier deze uitgevoerd moet worden. Door het aanbieden van georganiseerde vrije tijd, wordt het vermogen van mensen met autisme om de context te negeren gecompenseerd.

Beginnende competentie en beoogde eindcompetentie

Elk kind kan meedoen aan deze module. Voor elk kind is het belangrijk om te ontdekken waar hun interesses liggen en waar ze goed in zijn. Naar mate dat ze ouder worden, zullen ze nieuwe dingen ontdekken, door veranderende interesses, passende bij hun leeftijd. Daarom is ook gekozen voor geen beoogde eindcompetentie. (Zie stuk doelstelling.)

Inhoud

Er zijn vaste activiteiten, die het kind kan doen tijdens deze module. De vaste activiteiten, zijn de activiteiten, die binnen de Asterisk* mogelijk zijn, ook wat er mogelijk is voor het individuele kind, met oog op zijn of haar behandelplan. Er wordt per kind gekeken naar wat de interesse is van het kind, wat hij of zij wil leren en wat de mogelijkheden en beperkingen zijn. De ouders worden ook bij deze module betrokken, om te kijken hoe zij de vrije tijd van hun kind zien, wat hierin mogelijk kan veranderen. Ook om de transfer naar thuis te maken, zodat het kind buiten de deeltijdbehandeling om ook werkt aan de invulling van zijn of haar vrije tijd en dat de ouders dit blijven stimuleren. De groepsbegeleiding gaat in gesprek met ouders, hoe zij de vrije tijd en hobby ontwikkeling van hun kind zien en welke aandachtspunten dit verdiend. Hiermee dient rekening gehouden te worden bij het ontdekken van nieuwe activiteiten en het onderhouden van huidige activiteiten.

Werkvormen

Het Landelijk Netwerk Autisme biedt een plan aan, waarbij het kind kan werken aan zijn of haar vrije tijd. Dit plan is bruikbaar voor kinderen, die moeite hebben met het invullen van hun vrije tijd en moeite hebben om uit verschillende mogelijkheden te kiezen. Een schema opstellen is hierbij een aanrader.

Als blijkt dat een kind moeite ervaart met het alleen spelen, samen spelen of variatie aan te brengen in het spel, kan er gebruik gemaakt worden van het plan. Voor het plan verwijzen wij u door naar bijlage 2.

Door middel van dit plan leer het kind om te gaan met verschillende manieren om te spelen, alleen en met een ander. Ook leert het om activiteiten te ontdekken, die het kind variatie biedt aan zijn of haar huidige vrijetijdsinvulling. De sociale vaardigheden komen hierbij ook aan bod, bijvoorbeeld: door samen te spelen, moet een kind overleggen hoe een activiteit uitgevoerd gaat worden en hoe men een ander vraagt of die met het kind wil spelen. Hierbij komen de regels van het samenspelen dus aan bod.

Hoe ziet dit plan eruit?

De groepsbegeleiding heeft kaartjes met activiteiten erop met een afbeelding van de activiteit hierop (om dit te visualiseren). Deze activiteiten zijn reële activiteiten, die uitgevoerd kunnen worden binnen het terrein van de Asterisk, zodat er zicht blijft op het kind.

Om te weten, welk kind van welk onderwerp een kaartje kan trekken, is er, voordat het kind gestart is met de module, besproken met ouders en met het kind, wat de individuele invulling en leerpunten kunnen zijn voor het kind in deze module. Aan de hand hiervan, wordt er gekeken welke onderwerpen passen bij het kind.

De kaartjes zijn onderverdeeld in drie onderwerpen. Deze zijn:

1. Dingen, die ik alleen doe

Het kind kan een kaartje uitzoeken, wat hij of zij zelf wil gaan doen. De begeleiding bekijkt of het kind niet elke afspraak dezelfde activiteiten uitkiest, zodat hier variatie in zit.

2. Dingen, die ik samen met een ander doe

Twee kinderen (maximaal aantal) kiezen samen uit welke activiteit ze samen gaan ondernemen. Dit kan resulteren in een activiteit, die het ene kind niet leuk vindt. Toch is het belangrijk, dat een kind leert om dingen uit te voeren, die hij of zij niet altijd even leuk vindt. Dit is een belangrijk aspect, waar een kind moet mee leren om te gaan, omdat het later bij het aangaan van contacten in vergelijkbare situaties terecht kan komen.

3. Dingen, die ik wil leren voor later

Onder dit onderwerp vallen de activiteiten die het kind wel en niet uitvoert binnen situaties buiten de deeltijdbehandeling om, de activiteiten die het kind nog kan leren om te ontdekken. Als de vraag bestaat van ouders (en kind) om het kind te laten ontdekken wat er nog meer is, buiten de 'gewone' activiteiten, die het kind onderneemt, kan een kaartje van dit onderwerp worden getrokken. Hierop staat per kind activiteiten, die het kind kan leren te ontdekken, passende bij zijn/haar interesses.

Elk onderwerp heeft een eigen kleur, om het verschil te benadrukken tussen de verschillende onderwerpen.

Als het kind meerdere onderwerpen heeft om uit te kiezen, dan kan dit per afspraak afwisselen. (bijvoorbeeld: de eerste afspraak kiest het kind een onderwerp, om samen met een ander uit te voeren en na een kwartier een nieuwe afspraak om alleen te doen)

Tijdsduur

Het kind maakt iedere vijftien minuten een afspraak, wat het kind gaat doen, met wie, waar en hoe (enzovoorts). Hierdoor ontstaat de mogelijkheid voor andere kinderen om de activiteit uit te voeren, waar een ander kind mee bezig was, want kinderen met autisme houden vaak geen rekening met de ander en hun interesse voor de ander is vaak beperkt. Ook is er sprake van afwisseling in de activiteit, aangezien er geringe variatie is in hun spel. (Landelijk Netwerk Autisme)

Als een activiteit als leuk wordt ondervonden, wordt deze vaker gekozen om te doen, waardoor een kind met autisme vaak dezelfde activiteiten onderneemt en dan is er weinig variatie in het spel.

De mogelijkheid bestaat, als een kind een activiteit langer wil uitvoeren, dit in overleg kan met de begeleiding. Deze bepaalt of de activiteit passend is bij de doelstelling van de module en bij het ontwikkelingsproces van het kind.

Er is gekozen om het kind twee keer in de week driekwartier deze module aan te bieden. Hiervoor is gekozen, omdat het kind buiten de deeltijdbehandeling om, ook dient om te gaan met vrijetijdssituaties. Deze situaties zijn langer dan de gestelde tijdsduur voor deze module, maar om hier toch een specifieke tijdsduur aan te binden, is er gekozen voor driekwartier. We zijn tot deze tijdsduur gekomen, door de resultaten van de gesprekken met de medewerkers.

Groepsgrootte

Uit de gesprekken over de Sova-training is gebleken, dat de medewerkers en cliënten het eens waren over de huidige groepsgrootte. Dit bedraagt drie á vier kinderen. Voor de module Vrije tijd en Hobby bevelen wij deze grootte ook aan. Toch kan de groepsgrootte variëren, het kind kan zowel alleen als samen activiteiten ondernemen. De grens van het maximaal aantal kinderen zal liggen op vier. Dit is

om de situatie als groepsbegeleider te kunnen blijven overzien en bij de situatie gepaste begeleiding kunnen geven.

Groepsmogelijkheden

Instroom is mogelijk. Hierbij dient rekening gehouden te worden, of het kind aansluit bij de andere kinderen uit de groep. Dit heeft te maken met de veiligheid in de groep, deze moet gewaarborgd blijven.

De instroommogelijkheid lijkt in strijd te zijn met de noodzaak van structuur, maar in het dagelijkse leven, bijvoorbeeld met sport, krijgt het kind ook te maken met nieuwe kinderen (veranderende situaties) en dient hiermee om te leren gaan.

Bejegening

Het is de bedoeling dat het kind leert te ontdekken, wat er meer is, naast de activiteiten die het kind onderneemt in zijn of haar vrije tijd. De groepsbegeleider zal dit dan ook stimuleren (belangrijk bij meerdere stoornissen), door samen met het kind (en eventueel ouders) te kijken naar wat het kind thuis heeft aan speelgoed, wat hij of zij in de vrije tijd buiten de deeltijdbehandeling om doet. De groepsbegeleider probeert het kind te laten ontdekken, door middel van een gevarieerd aanbod, wat er nog meer is om te doen in de vrije tijd en hoe dit vorm gegeven kan worden.

Het is belangrijk om consequent te reageren op (on)gewenst gedrag. Structuur is belangrijk, regels en afspraken dienen herhaalt te worden, vooral in overgangssituaties (Van Lieshout 2009). Door middel van routine, nabij- zijn, structuur, maximale voorspelbaarheid en overzichtelijke situaties wordt een veilige omgeving gecreëerd. Positieve aandacht is belangrijk en goed gedrag moet bekrachtigd worden. Als een kind op een positieve manier aan de activiteit werkt, kan hier een beloningssysteem op ingezet worden. Doordat het kind positieve ervaringen op doet, leert het kind dat variatie in de vrije tijd prettig kan zijn. (Landelijk Netwerk Autisme)

Figuurlijk taalgebruik moet zoveel mogelijk vermeden worden. Het taalgebruik dient simpel en concreet te zijn. Als er een uitleg gegeven is, dan is het van belang deze terug te vragen aan het kind, om het kind te controleren, dat hij of zij de uitleg begrepen heeft.

Personele inzet

Deze module kan door één groepsbegeleider gegeven worden. Als de groep groter is dan vier kinderen, dan raden wij aan om de module met twee begeleiders te geven. Dit is om het overzicht te houden als groepsbegeleider en om individuele begeleiding te kunnen bieden, waar nodig. Het ene kind kan meer moeite ondervinden bij het invullen van de vrije tijd, dan andere kinderen, dus kan hier dan ook extra begeleiding bij gebruiken.

Neptunes

Sova-training

<i>Doelgroep</i>	Jongeren van twaalf tot zestien jaar.
<i>Doelstelling</i>	Sociale vaardigheden aanleren en oefenen.
<i>Beginnende competentie</i>	Kijken naar wat heeft het jongere nodig heeft, rekening houdende met hulpvraag van ouders en jongere.
<i>Beoogde eindcompetenties</i>	Er is gebleken dat het kind de sociale vaardigheden voldoende beschikt en kan generaliseren naar de thuissituatie.
<i>Inhoud</i>	Per bijeenkomst bekijken wat er speelt in de groep, er is ruimte voor eigen inbreng van de cliënt. Als er niets speelt, zijn er vaste onderwerpen, waarop teruggevallen kan worden, deze dient aan te sluiten bij de problematiek van de groep. Hierbij worden realistische doelen gesteld.
<i>Werkvormen</i>	De woonkamer is een geschikte plek om Sova-training te geven. Uitvoeren van vaardigheden door middel van o.a. (rollen)spellen en gesprekken. Visualisatie: door middel van bijvoorbeeld een groot vel papier duidelijkheid scheppen, hoe de bijeenkomst vorm gegeven is. (structuur) Korte en duidelijke instructie aan kinderen. Gang van zaken moet regelmatig geëvalueerd worden, kritisch hiernaar kijken. Ouders betrekken bij Sova-training; door middel van dit onderdeel als vast besprekspunt op de agenda te hebben tijdens ouderbegeleiding. Er is geen vaste reeks bijeenkomsten.
<i>Tijdsduur</i>	Dertig minuten.
<i>Groepsgrootte</i>	Drie á vier jongeren.
<i>Groepsmogelijkheden</i>	Instroom is mogelijk, rekening houdende met hulpvraag en mogelijkheden in de groep. Bij vier jongeren is het mogelijk om uiteen te gaan in tweetallen.
<i>Bejegening</i>	Structurerend, ondersteunend en motiverend.
<i>Personele inzet</i>	Twee groepsbegeleiders.

Doelstelling

De doelstelling van de Sova-training is: het leren van sociale vaardigheden en deze binnen de Sova-training te oefenen. Door de jongere sociale vaardigheden aan te leren, kan de jongere zich ontwikkelen en zich weerbaarder maken in de maatschappij. Sociale contacten kunnen worden aangegaan en onderhouden worden. Er zijn een aantal milieus waarin de jongere deel van uit maakt, zoals het gezin, school en eventueel werk.

Er zijn een aantal vaardigheden en kwaliteiten nodig om hierin te kunnen leven. Van belang is hierbij dat men zich kan aanpassen, zich kan concentreren op de belangen van anderen, afstand kan nemen en de eigen belangen kan verdedigen. Door sociale vaardigheden te ontwikkelen, leert men hoe men een bepaalde situatie kan inschatten. Deze groei ontwikkelt zich naar mate de jongere zich richting de volwassenheid ontwikkelt.

Het oefenen van deze vaardigheden binnen de Sova-training, tijdens de behandeling en in de thuissituatie zijn van belang, omdat de kans vergroot wordt, als de jongere uitbehandeld is, dat deze aangeleerde vaardigheden de jongere zal bijblijven en zelfstandig zal gaan inzetten.

Er is een stijgende belangstelling voor sociale vaardigheden bij de jongere (Delfos 2005). In de adolescentiefase bouwt de jongere een sociale identiteit op. Hier is het van belang dat de jongere, gericht op de sociale interactie, voldoende oefenmogelijkheden krijgt.

Door negatieve bekrachtiging (zoals pesten) ontstaat er een gebrek aan sociale vaardigheden, doordat de sociale vaardigheden van de jongere hierdoor een 'klap' krijgen. Belangrijk voor jongeren is het contact met leeftijdsgenoten, omdat hierin de sociale vaardigheden worden geleerd door middel van (sociale) interactie. Mochten deze factoren ontbreken in deze levensfase van de jongeren, moet er andere manier gevonden worden om deze vaardigheden te leren, bijvoorbeeld door een sociale vaardigheidstraining.

Voor jongeren met een depressie is het ontwikkelen van sociale vaardigheden van groot belang. Deze jongeren hebben een negatief zelfbeeld en durven hierdoor geen contact aan te gaan met anderen. Door te kijken naar de vaardigheden, die ontwikkeld kunnen worden bij de jongeren, door middel van de Sova-training, kan door middel van positieve ervaringen het zelfbeeld van de jongere verbeterd worden. Er kan gericht worden gewerkt aan doelen, die betrekking hebben tot het aangaan van sociale contacten en de jongere kan leren hoe hij of zij om kan gaan met verschillende situaties, zonder dat hij/zij deze een negatieve interpretatie geeft.

Beginnende competentie

Bij de beginnende competentie wordt er gekeken naar wat de jongere nodig heeft en wat hij/zij wil leren. Gebleken uit de gesprekken met de jongeren van de Asterisk*, is dat sommige van hen duidelijk kunnen verwoorden wat ze willen leren binnen de Sova-training. Andere jongeren hebben hier meer moeite mee om dit te verwoorden. Wanneer hier moeite mee ervaren wordt, kunnen de ouders kijken naar wat de jongere nodig heeft, gekeken naar de sociale vaardigheden. Hier kan de jongere in samenspraak met de ouders kijken naar een onderdeel van de hulpvraag, dat behandeld kan worden tijdens de Sova-training.

Van belang is dat er voornamelijk gekeken wordt naar wat de cliënt wil leren aan sociale vaardigheden, met betrekking tot de cliëntgerichtheid. Ook kan er gekeken worden naar de vraag van de ouders van de jongere, wat zij graag terug willen zien in de Sova-training en welke vaardigheden hun kind nog moet ontwikkelen. Vanuit deze behoeftes kan besloten worden of de Sova-training hierop aansluit en of de jongere deze therapie nodig heeft. Hier is het belangrijk dat er duidelijk wordt wat de jongere wil, kan en zou moeten leren.

Beoogde eindcompetentie

Bij de beoogde eindcompetentie wordt er gedoeld op het behalen van de individuele doelen, met betrekking tot de Sova-training, van de cliënt (en diens ouders). De Sova-training kan beëindigt worden, wanneer de jongere de benodigde sociale vaardigheden heeft geleerd en deze zelfstandig kan inzetten in situaties waar deze nodig zijn. Hierbij worden situaties bedoeld, die zich binnen en

buiten de instelling afspelen. Het behandelteam en de ouders beslissen in samenspraak of de individuele doelen, voor de Sova-training, behaald zijn door de jongere. Hiervoor kan eindcriteria gesteld worden bij de individuele doelen die gesteld zijn. Van belang is dat de transfer naar de thuissituatie duidelijk is overgedragen. Doordat de ouders op de hoogte zijn van de gestelde doelen en de oefeningen die hieraan verbonden zijn, kan er een generalisatie naar de thuissituatie plaatsvinden. Van belang is dan ook dat ouders inspraak hebben, wanneer er gekeken wordt of de jongere de Sova-training voor langere tijd nodig heeft of niet.

Er kan dan gekeken worden of de jongere hetzelfde doel zal gaan herhalen (voor jongeren met autisme zeer wenselijk), dat er aan een nieuw(e) doel(en) zal gaan werken, of dat het stopt met Sova-training.

Inhoud

De inhoud heeft betrekking op de inbreng en behoeften van de jongeren. Er wordt gekeken welke jongeren Sova-training nodig hebben en wat zij hierin willen leren aan sociale vaardigheden. De jongere kan een inbreng doen over onderwerpen, die hij/zij graag wil behandelen tijdens de Sova-training. Deze onderwerpen gaan voor op de vaste onderwerpen. Met betrekking tot de inhoud wordt er in eerste instantie gekeken naar wat er binnen de groep speelt en wat de jongere zelf aan vaardigheden wil leren. Hier dient wel rekening gehouden worden, dat het onderwerp aansluit bij de doelstelling van de Sova-training. Wanneer de jongeren geen inbreng hebben en er geen situaties zijn voorgevallen in de groep, waarop ingespeeld kan worden, kunnen de vaste onderwerpen aan bod komen. Deze kunnen aan de hand van het boek, 'Spelend leren, leren spelen', behandeld worden.

Jongeren met ADHD hebben problemen met aandacht en geheugen (hij of zij kan snel iets vergeten) en heeft hier training in nodig. Belangrijk is om hier rekening mee te houden, mocht het ingebrachte onderwerp van het kind niet de eerstvolgende bijeenkomst aan bod kunnen komen. Dit kan bijvoorbeeld gevisualiseerd worden, door middel van een aparte poster of op een whiteboard dit bij te houden. (Van Lieshout, 2009)

Werkvormen

Tijdens de bijeenkomsten van de Sova-training wordt er rekening gehouden met de structuur door middel van een vaste opzet voor de bijeenkomsten. Deze opzet kan visueel gemaakt worden door de eerste bijeenkomst eenmalig dit visueel te maken door middel van een groot vel papier of een whiteboard. Hierop wordt bondig beschreven hoe de bijeenkomsten tijdens de Sova-training eruit komen te zien, beginnende met; presentie, introductie en uitleg van het onderwerp, afspraken met betrekking tot de tijdsafbakening, oefeningen/rollenspellen en afsluiting.

Voor de jongeren met Autisme en ADHD is het belangrijk om kort, bondig en duidelijk te zijn over wat de bijeenkomst inhoudt. Dit is creatieve manier om aan het begin van de Sova-training duidelijkheid te scheppen over de te hanteren structuur. Verder kan aan het begin van elk volgende bijeenkomst kort mondeling worden toegelicht hoe de opzet van de Sova-training eruit komt te zien die dag. Hierbij kan gelijk een korte en duidelijke toelichting gegeven worden over het onderwerp en de verwachtingen naar de jongeren toe.

Door afspraken te maken over de afbakening van de tijd, wordt voor de jongere duidelijk hoeveel tijd er besteed wordt aan elk onderdeel van de bijeenkomst. Hier kan de jongere zijn of haar aandacht onder verdelen en is hij of zij bewust, hoeveel tijd er aan de onderwerpen besteed wordt. Dit is

vooral van belang voor jongeren met autisme en ADHD.

De ouders van de jongere dienen betrokken te worden bij de ontwikkeling van de sociale vaardigheden bij de jongere. Ze dienen op de hoogte te zijn van het proces van hun kind tijdens de Sova-training, zodat de transfer naar thuis bevorderd wordt. Doordat de ouders weten, welke vaardigheden geoefend worden op de groep en hoe deze gestimuleerd moeten worden, worden de sociale vaardigheden van de jongere ook thuis doorontwikkeld. Hierdoor wordt de generalisatie bevorderd en leert de jongere in verschillende sociale situaties te handelen en is de kans groter dat de aangeleerde sociale vaardigheden blijvend ingezet kunnen worden door de jongere.

De ouders kunnen op de hoogte worden gesteld door middel van de gesprekken tijdens de ouderbegeleiding, waarin apart aandacht besteed moet worden aan de Sova-training. Hierin wordt besproken welke vaardigheden hun kind aan het leren is en hoe deze geoefend worden. Er kan besproken worden hoe zij de transfer naar huis moeten aanpakken en hoe zij hun kind hierin kunnen motiveren en stimuleren.

Verder is het van belang dat aan het begin van de Sova-training, in samenwerking met de jongeren, gedragsregels ten aanzien van de bijeenkomst van de Sova-training, vastgesteld worden. Door hun te vragen wat voor regels van belang zijn om een goede Sova-training te kunnen geven, kunnen duidelijke afspraken gemaakt worden. Hierbij kan de groepsbegeleiding de verantwoording van de sfeer en voortgang van de bijeenkomsten bij de jongeren neerleggen. De begeleiding kan hier op terugvallen, wanneer de jongere ongewenst gedrag laat zien tijdens de bijeenkomst. De begeleiding kan in samenwerking met de jongeren bij het vaststellen van de gedragsregels, hier ook eventuele consequenties aan verbinden.

Tijdsduur

De tijdsduur voor de Sova-training bedraagt dertig minuten.

Het is belangrijk om de tijdsduur van een bijeenkomst af te bakenen. Dit is belangrijk, omdat de concentratie van de jongeren met bijvoorbeeld ADHD en autisme gering is. Gericht op ADHD, vinden jongeren het moeilijk zich te concentreren en stil te zitten. Als er geestelijke inspanning gevraagd wordt van de jongere, kunnen ze de controle over hun gedrag kwijtraken. Er worden prikkels gevormd die niets met de Sova-training te maken hebben, waardoor het moeilijk wordt om de aandacht bij het onderwerp te houden. De gerichtheid op de taak wordt hierdoor verminderd (Verheij 2007).

Als er gekeken wordt naar autisme is het van belang, omdat de jongere niet de gehele situatie kan overzien, een tijdsafbakening te maken. Er wordt voor de jongere met autisme overzichtelijk gemaakt in welk tijdsbestek de bijeenkomst zal gaan plaatsvinden. Jongeren met autisme hebben moeite met het inschatten van de tijd en door hier als begeleiding duidelijkheid over te scheppen, krijgt de jongere de structuur die hij/zij nodig heeft.

Door de tijdsduur, mede op aanraden van de jongeren en medewerkers, te verkorten tot een half uur, is er een tijdsduur afgebakend waarin de jongere weet waar hij/zij aan toe is. In dit half uur zouden ze zich mentaal kunnen richten op de Sova-training en de oefeningen. Wanneer de training drie kwartier of een uur zou duren, kan deze concentratie sneller afnemen, waardoor de jongere minder leert en de kans bestaat dat de jongere in mindere mate kan onthouden wat hij/zij geleerd heeft.

Groepsgrootte

De groepsgrootte voor de jongeren met betrekking tot de Sova-training is drie á vier personen. Hierdoor bestaat er de mogelijkheid om oefeningen en/of rollenspellen uit te voeren binnen de groep. Tijdens de gesprekken met de jongeren en medewerkers van de Asterisk* is gebleken, dat zij het prettig vinden om in een groep van drie á vier personen sociale vaardigheden aan te leren en te oefenen, omdat men in contact is met elkaar en er dan sprake is van interactie. Door de Sova-training in kleine groepjes te verdelen kan de begeleiding meer aandacht richten op de individuele begeleiding en de individuele doelen die de jongeren hebben opgesteld, dan wanneer de groep uit meerdere jongeren bestaat.

Verder is het van belang dat de groepsgrootte uit drie á vier jongeren bestaat, omdat er uit eerdere onderzoeken is gebleken dat jongeren meer tevredenheid tonen en een grotere bijdrage durven te leveren aan de gesprekken bij een kleinere groepsgrootte (Remmerswaal 2004). Gebleken is dat, wanneer de groep uit meerdere jongeren bestaat, de meer spraakzame jongeren nog spraakzamer worden en de stillere jongeren zich meer op de achtergrond houden. De stillere jongeren krijgen sneller het gevoel in grote groepen dat er aan hun inbreng weinig aandacht besteedt wordt. Door in kleinere groepen te werken tijdens de Sova-training krijgen de jongeren meer kansen om zich uit te spreken, waardoor er meer aandacht gericht kan worden op de individuele doelen van de jongere.

Groepsmogelijkheden

Er is gebleken uit de gesprekken met de cliënten en medewerkers, dat instroom mogelijk moet zijn. Hierbij dient rekening gehouden te worden, of de jongere die zich bij de groep voegt, aansluit bij de andere jongeren. Dit heeft te maken met de veiligheid van de groep, deze moet gewaarborgd blijven. De instroommogelijkheid lijkt in strijd te zijn met de noodzaak van structuur tijdens de Sova-training, maar in het dagelijkse leven, bijvoorbeeld in schoolsituaties en in situaties wanneer de jongere contact krijgt met andere jongeren buiten de instelling, krijgt de jongere ook te maken met nieuwe jongeren en dient hiermee om te leren gaan.

Bejegening

Van belang is om consequent te reageren op (on)gewenst gedrag. Bekrachtiging is hierin een belangrijk begrip. Door positief gedrag te bekrachtigen, bijvoorbeeld door complimenten te geven, wordt de jongere ondersteund tijdens het leren van sociale vaardigheden. Hieruit kan motivatie geput worden en kan door middel van het opdoen van positieve ervaringen een verbetering van de zelfwaardering bij de jongere zich ontwikkelen. Wanneer de zelfwaarde op een positieve wijze toeneemt, bestaat tevens de kans dat de jongere meer vertrouwen heeft opgebouwd en daardoor meer sociale activiteiten onderneemt (Bijlsta e.a. 1993). Het opbouwen van meer zelfwaardering is van belang bij jongeren met een depressie, aangezien zij een negatieve denkwijze hebben met betrekking tot hun eigen zelfwaardering. Tevens hebben zij de neiging om situaties die voorkomen een negatieve interpretatie te geven.

Ongewenst gedrag dient echter wel besproken te worden. Door gedragsregels op te stellen kunnen de jongeren teruggewezen worden op de afgesproken regels. Hier kunnen (afgesproken) consequenties aan verbonden zijn.

Veiligheid is een belangrijk aspect om het groepsproces in goede banen te leiden. Hierbij is het van belang dat weerstand zoveel mogelijk voorkomen wordt. Wanneer de druk op verandering groot is, zal er ook meer weerstand ontstaan onder de jongeren tegen de begeleiding. Deze weerstand kan

gepaard gaan met grote spanningen (Remmeswaal 2004). Deze spanningen kunnen zich uiten in emotionaliteit en agressie. Wanneer deze aspecten spelen in de groep, kan het voorkomen dat de jongeren zich niet meer veilig voelen in de groep. Hierdoor kan het voorkomen dat zij ongemotiveerd raken voor de Sova-training en zich niet meer optimaal inzetten om hun sociale vaardigheden te ontwikkelen. Hierbij blijft stimulatie en bekrachtiging van gewenst gedrag één van de belangrijkste begrippen om weerstand te voorkomen.

Structuur is belangrijk, regels en afspraken dienen herhaalt te worden, vooral in overgangssituaties (Van Lieshout 2009). Door middel van routine, veiligheid, nabij-zijn, structuur, maximale voorspelbaarheid en overzichtelijke situaties wordt een veilige omgeving gecreëerd.

Rekening houdend met het taalgebruik, dient figuurlijk taalgebruik tijdens de uitleg van het onderwerp zo veel mogelijk vermeden worden. Na de uitleg zal gevraagd kunnen worden aan de jongere wat er besproken is en hierdoor controleren of begrepen is wat het doel is van de bijeenkomst.

Ook gaven de jongeren tijdens de gesprekken aan, dat zij humor een belangrijk aspect vinden bij de begeleiding. Dit is naar eigen invulling van de begeleiding.

Personele inzet

Voor de personele inzet is het wenselijk dat er twee begeleiders aanwezig zijn bij de Sova-training. Hierbij neemt één vaste medewerker aan deel en de tweede medewerker kan afwisselen. Als er één medewerker is, die de Sova-training altijd geeft, kent deze het groepsproces en kan aan de wisselende begeleider overgedragen worden, wat er behandeld is. Met twee begeleiders, zijn er tevens twee visies op de aanpak van de Sova-training. Als de Sova-training in een groep van meerdere kinderen niet loopt, zou de groep gesplitst kunnen worden en kan er door gegaan worden met de Sova-training, aangezien er twee begeleiders zijn.

Verder zijn twee begeleiders wenselijk, omdat de één de bijeenkomst kan leiden en de andere begeleider hierin de observerende en corrigerende rol kan aannemen. Hierin kan de eerste begeleider de uitleg over het onderwerp geven en de oefeningen begeleiden. De tweede begeleider kan de jongeren stimuleren en motiveren om de aandacht erbij te houden en kan observeren hoe de jongeren aan hun doelen, de benodigde vaardigheden, werken. Dit kan nabesproken worden aan het eind van de bijeenkomst en kan er gekeken worden waar de volgende bijeenkomst rekening mee gehouden dient te worden, gekeken naar de houding, bejegening en inhoud van de Sova-training gericht op de jongeren.

De reden waarom er volgens ons één begeleider minder ideaal lijkt, is dat één begeleider zich kan richten op alle aspecten met betrekking tot de Sova-training. Hierdoor kunnen er dingen ontzien worden, die wel van belang kunnen zijn bij de ontwikkeling van sociale vaardigheden voor de jongere.

Verder kan de begeleiding, wanneer deze met zijn tweeën de Sova-training leiden, de oefeningen en rollenspellen voordoen aan de groep. Door bijvoorbeeld een rollenspel uit te spelen, een kennismaking, kan er op een overdreven manier uitgebeeld worden hoe deze wel of niet zou moeten plaatsvinden. Hierdoor kan de drempel verlaagd worden voor de jongeren om zelf het rollenspel uit te voeren en hierin te oefenen. Hierin kan de groepsbegeleiding laten zien hoe deze situatie wel zou moeten plaatsvinden. Deze methode wordt succesvol toegepast tijdens de Sova-training binnen de Rietschans.

Vrije tijd en hobby

<i>Doelgroep</i>	Jongeren van twaalf tot zestien jaar.
<i>Doelstelling</i>	Vergroten van de vaardigheden en zelfstandigheid. Ontwikkeling en ontspanning stimuleren.
<i>Beginnende competentie</i>	Open, iedereen doet mee.
<i>Beoogde eindcompetenties</i>	De jongere kan zijn of haar vrije tijd (en hobby) zelfstandig invullen.
<i>Inhoud</i>	De groepsbegeleiding bekijkt samen met de jongere hoe de vrije tijd anders kan worden vorm gegeven. Hierin wordt gekeken naar de mogelijkheden van de jongere m.b.t. sport en interesses.
<i>Werkvormen</i>	Iedere bijeenkomst wordt er per cliënt een plan gemaakt met de begeleiding wat hij/zij gaat doen tijdens deze bijeenkomst. Dit kan buiten of binnen op de afdeling zijn.
<i>Tijdsduur</i>	Twee keer dertig minuten tot driekwartier per week.
<i>Groepsgrootte</i>	Vier á vijf jongeren.
<i>Groepsmogelijkheden</i>	Instroom is mogelijk.
<i>Bejegening</i>	Ontdekkend en ondersteunend.
<i>Personele inzet</i>	Twee groepsbegeleiding zijn wenselijk.

Doelstelling

De doelstelling van de module Vrije tijd & Hobby is het vergroten van de vaardigheden en zelfstandigheid van de jongere. Van belang is, dat de jongere vaardigheden aanleert met betrekking tot de mogelijkheden die er zijn om zijn/haar vrije tijd in te delen.

Wanneer de jongere zijn vrije tijd op een nuttige manier weet in te delen, wordt er een zekere mate van zelfstandigheid gecreëerd. En wordt er gekeken naar mogelijkheden, waarin de jongere zich kan leren ontspannen. Door te leren hoe de vrije tijd ingedeeld kan worden, kan de ontwikkeling van de zelfstandigheid bevorderd worden, aangezien de jongere leert waar zijn interesses en kwaliteiten liggen. Ook belangrijk als men kijkt naar een zinvolle vrijetijdsbesteding voor jongeren, is dat de kans op verslavingsproblematiek en delinquentie verminderd kunnen worden. Er is een top zeven van criminogene factoren die te maken hebben met de terugval in delinquent- en verslavingsgedrag. Deze bestaan uit: gezinsproblematiek, verslavingsproblematiek, gedragsstoornis, zwak presteren en een zwakke band met school, omgang met delictplegende leeftijdsgenoten, internaliserende psychopathologie en gebrek aan (zinvolle) vrijetijdsbesteding. Hierin staat de zinvolle vrijetijdsbesteding op de vijfde plek in de lijst. De risicofactoren, die in deze lijst zijn weergegeven kunnen gespiegeld worden aan de beschermde factoren, die deze risico's kunnen verminderen (Rigter 2009). Bij een zinvolle vrijetijdsbesteding zijn verschillende factoren aanwezig, gekeken naar de sociale contacten die de persoon in dit proces aangaat. Zo is de jongere, zijn diens ouders, vrienden, clubgenoten en school betrokken bij het proces, wat zich richt op vrijetijdsbesteding. Door een zinvolle vrijetijdsbesteding te stimuleren, kan de kans dat de jongere problematisch gedrag gaat vertonen verminderd worden.

Tevens leren de jongeren basale vaardigheden, zoals samenwerken en communiceren (Boeren, 2009). Doordat de jongere in de adolescentie zich los maakt van diens ouders en zelfstandiger wordt, zijn begrippen als samenwerken en communiceren een belangrijk begrip. Deze vaardigheden worden ook geleerd in de kinderleeftijd (van acht tot twaalf jaar), maar dienen ook aandacht te krijgen wanneer de jongere in de adolescentie leeftijd zit en zelfstandigheid ontwikkeld. Als de jongere zich losmaakt en meer de eigen verantwoordelijkheid wil nemen, dient door middel van samenwerking en overleg duidelijkheid geschept te worden wat de verwachtingen naar een ander zijn. De jongere, voornamelijk in de puberteit, neemt namelijk niet klakkeloos aan wat de begeleiding en/of diens ouders hem/haar opdragen. Door middel van goede communicatie tussen de begeleiding en de jongere en de ouders en hun kind kan deze ontwikkeling naar zelfstandigheid in goede banen geleid worden. Doordat de jongere leert te verantwoorden waarom hij/zij de keuzes maakt, die gemaakt worden. Kortom dat de jongere leert zelf te verantwoorden waar zijn/haar interesses liggen en waarom hij die activiteiten wil ondernemen om zijn vrije tijd te (zinvol) te besteden.

Beginnende competentie

De beginnende competentie is, dat iedere jongere binnen de Asterisk* mee kan doen aan deze module. Vrije tijd en hobby zijn twee situaties waar iedere jongere mee te maken krijgt. Voornamelijk wanneer de jongere weer in zijn/haar eigen thuissituatie terecht komt, als de jongere uitbehandeld is. Het is van belang dat de jongere leert hoe het zijn vrije tijd op verschillende manieren kan invullen, zodat het bijvoorbeeld niet terugvalt in oud (delinquent) gedrag, zoals eerder aangegeven bij de doelstelling. Er wordt gewerkt aan de zelfstandigheid van de jongeren en kan leren dat er verschillende activiteiten zijn, die hij of zij kan ondernemen wanneer hij of zij vrije tijd heeft.

Beoogde eindcompetentie

De jongere kan zijn of haar vrije tijd (en hobby) zelfstandig invullen. Er worden evaluatiegesprekken gepland, waarin besproken wordt of de jongere voldoet aan de eindcompetentie van deze module. Iedere evaluatie zal in het teken staan van de voortgang van het proces en er zal worden bekeken waarbij de jongere begeleiding in nodig heeft of vermindering van de begeleiding nodig heeft.

Inhoud

De inhoud van de module zal per jongere individueel bekeken moeten worden. De begeleiding zal samen met de jongeren bespreken hoe de jongere zijn of haar vrije tijd invult en of hij/zij eventuele hobby's heeft. Hierbij staan de interesses van de jongere centraal. Wanneer de jongere start met de module zal dit besproken moeten worden. Er kan een plan, in de vorm van een schema worden opgesteld, om de jongere kennis te laten maken met sport, spel, bijbanen en andere mogelijkheden om de vrije tijd in te delen. Dit kan tijdens de bijeenkomsten besproken en geëvalueerd worden met de jongere door middel van gesprekken. Vanuit deze gesprekken kan verder worden gekeken naar mogelijke interesses van de jongere en de begeleiding kan ook aanbevelingen doen voor vrijetijdsbesteding. De ouders kunnen hier ook bij betrokken worden, door in gesprekken te bekijken wat de jongere qua vrijetijdsbesteding heeft (gehad) in de thuissituatie, kan er gekeken worden of deze behouden of gestimuleerd moeten worden, of juist dat gekeken moet worden naar alternatieve activiteiten voor de jongere. De mogelijkheid bestaat, dat de jongere problemen blijft ondervinden in het invullen van diens vrije tijd, daarom is de transfer naar de thuissituatie en de steun van de ouders belangrijk.

De begeleiding blijft kijken naar wat de mogelijkheden zijn voor de jongere, om meer zelfstandigheid

te ontwikkelen op dit gebied. Er wordt niet direct gekeken naar de beperkingen van de jongere. Er kan wel aandacht besteed worden aan de beperkingen, die de jongere ondervindt bij het zinvol invullen van de vrije tijd, maar belangrijk is dat hierbij de begeleiding zich dan richt op wat dan wel mogelijk is om de vrije tijd van de jongere zinvol te besteden. Juist, omdat er cliëntgericht gewerkt wordt, is het van belang om te kijken naar de mogelijkheden en dat deze mogelijkheden bekrachtigd worden.

Werkvormen

Aan het begin van de module wordt samen met de cliënt bekeken, wat zijn of haar interesses zijn op het gebied van vrijetijdsbesteding en hobby's. De centrale vragen zijn: heeft de jongere al hobby's en wat lijkt hem/haar leuk lijkt om te ondernemen? Door bijvoorbeeld per bijeenkomst een schema te maken met de jongere, kan er een duidelijke structuur aangebracht worden aan de bijeenkomst. In dit schema kunnen de activiteiten, die hij/zij die bijeenkomst wil ondernemen en de tijdsduur van deze beschreven staan. Zo wordt voor de jongere en begeleiding overzichtelijk wat voor activiteiten ondernomen worden en ontstaat er structuur en een houvast voor de jongere. Voor jongeren met autisme en ADHD is het van belang dat zij duidelijkheid hebben met betrekking tot de activiteiten die zij die bijeenkomst gaan ondernemen en hoelang deze duren. Volgens Degrieck (2004) is het organiseren van vrije tijd belangrijk voor jongeren met autisme, zodat het voor deze jongeren geen inspanning meer kost om de vrije tijd in te delen. Door de bijeenkomst voor te structureren kan de jongere zich richten op de ontspanning die de activiteit moet bieden. Bij jongeren met ADHD is structuur van belang omdat hij/zij moeite heeft om zelf de vrije tijd in te delen en hierin een tijdsafbakening te maken. Een jongere met ADHD heeft meer tijd nodig, omdat het een trage verwerkingssnelheid heeft. Door korte opdrachten en activiteiten in te plannen kan er begeleiding geboden worden aan de jongere om de bijeenkomst gestructureerd in te vullen. Er worden afspraken gemaakt met de begeleiding welke activiteiten ondernomen worden en hoe lang deze zullen duren. Hierin wordt gewezen op de eigen verantwoording van de jongere. Mocht een jongere zijn/haar planning of schema willen wijzigen, moet dit besproken worden met de begeleiding en worden hierin nieuwe afspraken gemaakt.

Een mogelijkheid om de zelfstandigheid tot vrijetijdsbesteding te bevorderen, is om in het begin duidelijke afspraken te maken over wat de jongere gaat doen tijdens de bijeenkomst. Deze wordt samen met de begeleiding en de jongere vastgesteld. Naarmate de bijeenkomsten vorderen, zal de begeleiding de jongere minder begeleiden en wordt er meer zelfstandigheid van de jongere verwacht, met betrekking tot het indelen van zijn/haar vrije tijd tijdens de bijeenkomst.

Aan het eind van de bijeenkomst kan kort nabesproken worden, hoe de invulling van activiteiten en de tijdsduur hiervan ervaren is en waar de volgende bijeenkomst mee rekening gehouden dient te worden. Gericht op de cliëntgerichtheid, is aan te raden dit individueel te laten plaatsvinden, zodat de jongere de mogelijkheid heeft zijn ervaringen te delen met de groepsbegeleiding. In de groep kan de mogelijkheid bestaan, dat de jongere zich niet geheel durft te uiten met betrekking tot zijn/haar eigen ervaring. Bij één op één begeleiding, door even op een rustige plek in de woonkamer te zitten, kan dit op een veilige manier besproken worden.

De activiteiten, die jongeren kunnen ondernemen, kunnen zowel buiten of binnen uitgevoerd worden. Hierbij is het niet mogelijk om buiten de instelling activiteiten te ondernemen, al hebben

enkele begeleiders wel aangegeven dit graag als mogelijkheid te hebben. Dit zou alleen mogelijk kunnen zijn, wanneer dit in het behandelplan van de jongere beschreven staat.

Ook is gebleken uit de gesprekken met de jongeren, dat zij het leuk zouden vinden als de begeleiding ook leuke activiteiten organiseert binnen deze module. Dit zijn activiteiten met betrekking tot de gehele groep. Alleen is dit moeilijk te realiseren, omdat de interesses van de jongere op verschillende gebieden liggen.

Wel willen wij dit als advies meegeven, om te kijken wat hierbinnen te mogelijkheden zijn.

Ook is binnen deze module de transfer naar de thuissituatie van belang. Wanneer de jongere zelfstandig zijn/haar vrije tijd leert in te vullen, dient de generalisatie naar huis ook plaats te vinden. Zodat de jongere in de thuissituatie zijn nieuwe vaardigheden toepast en niet terug valt in oud gedrag.

Tijdsduur

De tijdsduur is dertig á vijfenveertig minuten, twee keer in de week.

De jongeren gaven in de gesprekken aan, dat ze anderhalf uur te lang vinden voor deze module, vaak gaan ze zich snel vervelen en dit werkt niet motiverend. De medewerkers geven aan dat de tijdsduur van ongeveer een uur per week al voldoende zou zijn.

De reden dat wij dit twee keer in de week willen plannen is, omdat het doel van de module aangeeft de zelfstandigheid van de jongeren te vergroten. Wanneer de jongere uitbehandeld is binnen de Asterisk* en weer in zijn/haar eigen thuissituatie terecht komt, heeft de jongere ook te maken met vrije tijd. De vrije tijd bedraagt meer uren dan de vrije tijd, die op de Asterisk* aangeboden wordt. Daarom is het van belang dat deze vaardigheden en ontwikkeling van de zelfredzaamheid door middel van een zinvolle vrijetijdsbesteding, zoveel mogelijk ontwikkeld wordt.

Groepsgrootte

Een groepsgrootte van vier á vijf jongeren blijft een mooi aantal voor de module Vrije tijd en Hobby. Door deze groepsgrootte wordt het niet te druk binnen de groep en bestaat er de mogelijkheid om samen met andere jongeren activiteiten te ondernemen.

Volgens Remmeswaal (2004) heeft de groepsgrootte invloed op de interactie tussen de groepsleden binnen de groep. Uit twee onderzoeken (Stephan en Mishler, 1952 en Bales en Borgatta, 1955) is gebleken, dat als de groepsgrootte vergroot wordt, de spraakzame jongeren nog spraakzamer worden en de stillere jongeren meer op de achtergrond blijven. De stillere jongeren hebben binnen een grotere groep sneller het gevoel dat hun mening er niet tot doet en zijn achteraf vaker ontevreden over hun inbreng of over het uiteindelijke groepsbesluit, bijvoorbeeld met betrekking tot een activiteit. Het voordeel van kleinere groepen in deze zin is, dat de leden van een groep meer tevredenheid tonen en de stillere jongeren meer bijdrage leveren in de gesprekken. Ze krijgen in een kleine groep meer kans om zich uit te spreken.

Groepsmogelijkheden

Ook binnen deze groep is instroom van een nieuwe jongere mogelijk. Omdat de meeste jongeren individueel aan hun vrijetijdsbesteding werken, is dit geen directe inbreuk op de veiligheid van de jongeren, zoals bij de Sova-training wel het geval zou kunnen zijn. Toch dient rekening gehouden te worden, dat de veiligheid op de groep gewaarborgd blijft. Hierbij dient wel rekening gehouden te

worden dat de jongere die instroomt in de groep, bij de andere groepsleden past en deze het individuele en groepsproces van de jongeren niet verstoort.

Bejegening

De bejegening van de begeleiding bij deze module is ontdekkend en stimulerend. Door samen met de jongere te kijken naar wat zijn/haar interesses liggen, kan er gekeken worden naar mogelijkheden voor vrijetijdsbesteding. Door nieuwe activiteiten uit te proberen en te evalueren kan ontdekt worden of de activiteit interessant is voor de jongere en of deze hieruit zijn ontspanning kan halen en hier zelfstandig aan kan werken. Wanneer er nieuwe activiteiten aangeboden worden door de begeleiding, komt de jongere in contact met mogelijkheden waar hij/zij zelf in eerste instantie (misschien) niet aan gedacht zou hebben. Hierbij moet de jongere niet gedwongen worden tot een activiteit, maar kan de jongere hierin wel gemotiveerd worden. Dit heeft ook betrekking met de mate van veiligheid die de jongere ervaart binnen de bijeenkomst. Wanneer een jongere gedwongen wordt om een activiteit uit te voeren, kan hij/zij zich onveilig voelen bij de begeleiding en dan wordt er niet cliëntgericht gewerkt. Er bestaat de kans dat de jongere ongemotiveerd raakt tijdens de bijeenkomsten. Verder blijft de bekrachtiging van positief gedrag van groot belang. Door de jongere te bekrachtigen bij gewenst gedrag (door middel van complimenten), bijvoorbeeld wanneer hij/zij zelf een plan maakt of een activiteit op een andere positieve manier uitvoert, kan de jongere gestimuleerd worden tot meer zelfstandigheid. Hierdoor hopen we, dat de jongere meer zelfstandigheid krijgt in het inplannen van zijn of haar vrije tijd op een gevarieerde manier. Ook bekrachtiging wanneer de jongere ontdekt dat hij/zij bepaalde kwaliteiten heeft en erachter komt dat hij/zij ergens goed in is, is essentieel.

Zoals eerder benoemd is structuur belangrijk, om voor jongeren met autisme en ADHD een duidelijk beeld te scheppen hoe de bijeenkomst vorm heeft gekregen en wat voor activiteiten zij moeten ondernemen.

Cliëntgerichtheid is belangrijk bij deze module. De begeleiding zal moeten kijken naar de interesses van de jongere en deze hierin proberen te stimuleren en motiveren.

Personele inzet

Twee groepsbegeleiders zijn wenselijk. Tijdens de gesprekken is gebleken, dat de jongeren en groepsbegeleiders hieraan waarde hechten, dat er twee begeleiders op de groep staan in plaats van één groepsbegeleider. Wanneer er twee groepsbegeleiders op de groep staan, kan er meer (individuele) begeleiding geboden worden aan de jongeren. Zo kan er gericht gekeken worden naar waar de interesses ligt van de jongere, door middel van gesprekken. De jongeren kunnen begeleiding vragen wanneer nodig is en kunnen ondersteund worden tijdens hun activiteiten en met hun planning. Wanneer er één begeleider op een groep van vier á vijf jongeren staat, bestaat de kans dat de groep te groot wordt en dat hierdoor jongeren minder groepsbegeleiding krijgen, dan dat ze nodig hebben. En wordt de kans op drukte in de groep vergroot, wat nadelig kan werken voor de overige jongeren die hierdoor niet hun activiteit door zouden kunnen uitvoeren. Wanneer er twee groepsbegeleiders op de groep staan kan de groep meer tot rust gehouden worden en kunnen de groepsbegeleiders zich richten op de jongeren, zodat deze hun activiteiten uitvoeren.

4.1.2 Overige conclusies

Bij het opstellen van de aanbeveling van de modules, bleek het dat de aanbeveling van Sova-training bij de kinderen en jongeren sterk op elkaar lijken. Er is met name rekening gehouden met de problematiek, waarop de wensen en behoeften van de medewerkers en cliënten zijn ingevoegd, naar wat realistisch is.

Het kan men opvallen, dat er voornamelijk verantwoord is vanuit de stoornissen autisme en ADHD. Deze stoornissen zijn voornamelijk aanwezig op de Asterisk en hebben specifieke behoeften en richtlijnen nodig, waarbij kinderen en jongeren met andere stoornissen of problematiek ook baat bij kunnen hebben.

Gezien de literatuurstudie, viel het ons op, dat er weinig informatie te vinden is over hoe men de vrije tijd (en hobby) kan vormgeven binnen een programmaonderdeel of module. Het Landelijk Netwerk Autisme biedt voor ouders, met een kind met autisme, een plan aan met betrekking tot Vrije tijd en hobby, hoe de ouder samen met het kind de vrije tijd kan invullen. Dit plan hebben we bekeken en we zijn tot de conclusie gekomen, dat het aansluit bij de doelstelling en de mogelijkheden binnen de Asterisk* voor de kinderen van 'Pluto'. Dit plan hebben we zo aangepast, dat het bruikbaar is binnen 'Pluto'. Dit plan is terug te vinden in bijlage 2.

Bij de modules is benoemd, dat generalisatie en transfer naar de thuissituatie erg belangrijk is. Hieronder willen wij toelichten, waarom dit een belangrijk aspect is, waarbij de uitvoering van de modules rekening mee dient gehouden te worden.

Volgens Mesibov (2006) is er sprake van een generalisatieprobleem bij personen met een Autisme Spectrum Stoornis (ASS). Zij leren vaak gedrag of vaardigheden in een bepaalde situatie, maar ondervinden veel moeite om deze aangeleerde vaardigheden in een andere situatie toe te passen. Vantorre (2009) geeft aan hoe men de generalisatie kan bevorderen. Ze geeft aan dat door middel van het generaliseren van vaardigheden, wordt de zelfstandigheid van het kind of jongere vergroot.

- Er moeten geen onhaalbare doelen gesteld worden, maar realistische doelen gesteld worden.
- Om de transfer herkenbaar te maken, is het handig om het visueel te maken.
- Negatieve ervaringen moeten zoveel als mogelijk voorkomen worden.
- Herhalen is een goed principe.
- Eén variatie tegelijk aanbrengen. Variatie is mogelijk in bijvoorbeeld: de personen, omgeving of materiaal.
- Stel functionele generalisatiedoelen.
- De gang van zaken moet regelmatig geëvalueerd worden.
- (Zelf) kritisch blijven kijken.
- Samenwerking met de omgeving is belangrijk, zonder deze is er weinig kans op generalisatie. Een generalisatiehandleiding kan hierbij helpen.

Het proces van de generalisatie bestaat uit fases:

1. De aanleersituatie

Hierin leert het kind bepaalde (deel)vaardigheden aan. (bijvoorbeeld: sorteren van puzzelstukken)

2. De zelfstandige situatie

In deze situatie werkt het kind zelfstandig en is niet meer afhankelijk van anderen. (bijvoorbeeld: de puzzelstukken worden zelfstandig gesorteerd)

3. De reële situatie

De vaardigheid wordt beheerst in reële situaties. (bijvoorbeeld: de puzzel wordt door het kind op school en thuis gemaakt) Met name in deze fase is er voor de transfer aandacht.

Als het kind niet meer afhankelijk is van anderen bij een bepaalde vaardigheid, is er sprake van volledige zelfstandigheid. Het kind kan hierbij nog wel visuele hulpmiddelen gebruiken.

De persoon met autisme is flexibeler, wanneer de vaardigheid is gegeneraliseerd. Deze persoon heeft dan geleerd, om de vaardigheid te transfereren naar verschillende contexten.

4.1.3 Suggesties voor vervolgonderzoek

We hopen dat onze aanbevelingen in de praktijk tot uitvoering gebracht kunnen worden. Om erachter te komen, of de aanbevelingen passend zijn binnen de Asterisk*, haar methodiek en doelgroep, is het belangrijk om een pilot uit te voeren. We stellen voor om een maand de aanbevelingen door te voeren in het huidige programma-aanbod. Hierna kan een effectmeting of evaluatie volgen, bijvoorbeeld in de vorm van een tevredenheidsonderzoek. Dit onderzoek kan plaatsvinden onder de cliënten en groepsbegeleiders, die Sova-training en Vrije tijd en Hobby volgen of geven.

4.2.1 Slotwoord

Nu wij ten einde gekomen zijn van dit onderzoek, willen wij graag enkele personen bedanken, die ons steun en begeleiding hebben geboden. De personen, die wij hierbij willen bedanken zijn:

- Loes van Ginkel; voor haar professionele houding, kritische blik, begeleiding, steun en feedback.
- Kike de Jong; voor haar professionele houding, kritische blik, begeleiding, steun en feedback.
- Hank Aalders; voor haar begeleiding en informatie over de programmaonderdelen, ten aanzien van de kinderen en voor haar medewerking aan de gesprekken.
- Susanne Scholtens; voor haar begeleiding en informatie over de programmaonderdelen, ten aanzien van de jongeren en voor haar medewerking aan de gesprekken.
- De groepsbegeleiding van de Asterisk*; voor hun tijd en medewerking aan de gesprekken en informatie over de programmaonderdelen.
- De kinderen en jongeren van de Asterisk*; voor hun tijd en medewerking aan de gesprekken.
- De medewerkers van Trias Jeugdhulp, Dimence, De Rietschans en Karakter; voor hun tijd, gastvrijheid en medewerking aan de interviews.

Hoofdstuk 5

Samenvatting en conclusies

Uit een eerder afstudeerproject is gebleken, dat er binnen de Asterisk* de vraag ligt of de programmaonderdelen aansluiten bij de hulpvraag en behoeften van de cliënten. Dit onderzoek is gericht op twee programmaonderdelen; namelijk Sova-training en Vrije tijd en Hobby. De Sova-training wordt gegeven aan de kinderen (zes tot elf jaar) en jongeren (twaalf tot zestien jaar) en het programmaonderdeel Vrije tijd en Hobby alleen aan de jongeren. De vraag vanuit de opdrachtgever was, om nader onderzoek te doen naar dit laatste programmaonderdeel en deze te ontwikkelen voor de doelgroep kinderen.

Vanuit het werkplan van de Asterisk is de vraag gekomen om de modules Sova-training en Vrije tijd & hobby te evalueren en zo nodig aan te passen. Deze onderdelen worden aangeboden aan de kinderen en jongeren die behandeld worden binnen de Asterisk*. Vervolgens is er een onderzoeksvraag vastgesteld. Deze luidt: 'Welke aanpassingen zijn nodig in de programmaonderdelen Sova-training en Vrije tijd en Hobby om deze modules beter te laten aansluiten bij de hulpvraag van de cliënten?'

De deelvragen zullen we niet letterlijk benoemen, maar we zullen wel de onderwerpen, die hierin naar voren komen, kort aanhalen. Er is gekeken naar wat de Asterisk* is, welke doelgroepen deze behandelt, welke programmaonderdelen hiervoor aangeboden worden en wat de dagbehandeling inhoudt. Vervolgens hebben we ons toegespitst op de twee programmaonderdelen Sova-training en Vrije tijd en Hobby. Er is gekeken naar hoe deze vormgegeven zijn binnen de Asterisk* en binnen Karakter, De Rietschans, Trias Jeugdhulp en Dimence. Ook zijn er gesprekken gehouden met de groepsbegeleiding en cliënten van de Asterisk*. Hierin is gekeken naar de behoeften, verwachtingen en ervaringen van de ondervraagden. Deze deelvragen hebben we beantwoord door middel van literatuurstudie en interviews.

Uit de interviews is gebleken, dat met betrekking tot de Sova-training er veel overeenkomsten en verschillen zijn. Zo zijn enkele overeenkomsten, dat er vanuit de behoeften van de cliënt gekeken wordt of Sova-training gevolgd moet worden. De individuele doelen zijn van grote waarde binnen de instellingen. Er wordt veel gewerkt met de eigen inbreng van de cliënt. Dit aspect hebben ook meegenomen in onze aanbeveling. Een verschil is, dat er met verschillende groepsgroottes gewerkt wordt binnen de training. Bij Karakter viel het op, dat deze instelling met name gericht is op de transfer naar thuis. Ouderbegeleiding stond hierin centraal. Dit is een aspect, dat wij over hebben genomen in onze aanbeveling, aangezien er ook uit de literatuurstudie bleek, dat er sprake is van een generalisatieprobleem bij personen met een Autistisch Spectrum Stoornis. Door middel van de transfer naar thuis te stimuleren, wordt de kans vergroot, dat de aangeleerde sociale vaardigheden de kinderen en jongeren bijblijven.

Er is gebleken, dat er binnen de geïnterviewde instellingen geen programmaonderdeel bestaat voor Vrije tijd en Hobby. De instellingen, die hier op hun eigen manier mee werken, werken met individuele doelen voor de cliënten. In de literatuurstudie is ook gebleken, dat er weinig informatie beschikbaar is over dit onderdeel. Bij de doelgroep jongeren hebben we daarom voornamelijk gekeken naar hoe het huidige programmaonderdeel aangeboden wordt en wat de ervaringen zijn van de groepsbegeleiding en cliënten. Belangrijke aspecten, waarmee men rekening dient te houden, zijn: ruimte voor eigen inbreng van de cliënten, kortere tijdsduur en meer begeleiding op de groep. Zoals eerder is benoemd, bestaat dit onderdeel bij de doelgroep kinderen nog niet. In de aanbeveling zijn wij tot de conclusie gekomen, dat er voornamelijk gekeken moet worden naar waar het kind in moet leren, in samenspelen en/of alleen spelen. Hierin kunnen ook doelen opgesteld worden voor het kind, om te leren ontdekken, dat er meer is dan de huidige activiteiten, die het kind momenteel onderneemt. Hiervoor bieden we een plan aan, waar de groepsbegeleiding gebruik van kan maken.

Alfabetische literatuurlijst

Samenvatting en conclusies

- Baarda, D.B., M.P.M de Goede, A.G.E. van der Meer-Middelburg (2007), *Basisboek Interviewen. Handleiding voor het voorbereiden en afnemen van interviews*. Wolters-Noordhoff, Groningen/Houten.
- Van der Born, J., (2001), *Dagbesteding, meer dan tijdspassering*. Uitgeverij Bohn Stafleu Van Loghum, Houten/Diegem.
(blz 18)
- Emans, B. (2002), *Interviewen. Theorie, techniek en training*. Wolters-Noordhoff, Groningen/Houten.
- Lieshout van, T. (2009), *Pedagogische adviezen voor speciale kinderen*. Uitgeverij Bohn Stafleu van Loghum, Houten.
- Remmeswaal, J., (2004), *Handboek groepsdynamica, een inleiding op theorie en praktijk*, Blz, 198. Uitgeverij H. Nelissen | Soest.
- Rutten, C.L.G., Go, P.M.N.Y.H., Grasveld-van Berckel, M.A., van Montfort, A.P.W.P., (2002), *Dagbehandeling in Nederland*. Blz. 13 t/m 16, Uitgeverij Lemma BV.
- Taal, M. (redactie) (2004), *Interventie bij adolescenten*. Uitgeverij Harcourt Assessment BV, Lisse.
- Vandereycken prof. Dr. W. en Van Deth drs. R. (1997), *Psychiatrie*. Uitgeverij Bohn Stafleu Van Loghum, Houten/Diegem.
- Verheij, F., e.a., (2005), *Integratieve kinder- en jeugdpsychotherapie*. Uitgeverij Koninklijke van Gorcum BV, Assen.
(blz 209)
- Verheij F., Verhulst F.C. en Ferdinand R.F. (2007), *Kinder- en Jeugdpsychiatrie. Begeleiding en behandeling*. Uitgeverij Koninklijke Van Gorcum B.V., Assen.
- Verheij, F., Monasso, M.P.M., Eussen, M.L.J.M., Nuland, J., (1999), *Zorgbreedte van de kinder- en jeugdpsychiatrie*. Blz 41, uitgeverij Van Gorcum B.V., Assen.
- Verhulst, F.C., Verheij, F. (2000), *Adolescenten psychiatrie*. Van Gorcum.
- De Wit, C., (2000), *Behandeling van depressie bij kinderen en adolescenten*. Swets & Zeitlinger publishers.

Verslagen:

Afstudeerprojecten:

- Boeren, L., (2009); *Vrije tijd van speciale kinderen, ook een opgave voor ouders!?*. Fontys Hogescholen Pedagogiek.
- De Nijs K., (2009) *Een verstandelijke beperking en autisme... wat te doen met vrije tijd?* Fontys Hogeschool Pedagogiek, Tilburg.
- Muiderman, M. en Van Winden, T. (2005) *Sociale vaardigheidstraining voor kinderen in het basisonderwijs in achterstandswijken*. Haagse Hogeschool.

Onderzoeksrapport(en):

- Buschman- Van Steekelenburg D., (2008-2009) *De DAANdoos, Een onderzoek naar het transfereren van vrijetijdsactiviteiten van school naar de thuissituatie*. Fontys Hogescholen, (Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg)Utrecht.

Vaktijdschrift:

- Rigter, H., (2009), 'Verslaving', jaargang 5, nummer 3, *De relatie tussen verslavingsproblematiek en delinquentie bij jongeren*.

Artikel(en):

- Bijlsta, J.O., van der Kooi, H.P., Bosma, H.A., Jackson, S., van der Molen, H.T., (1993), *Zelfwaardering en sociale vaardigheid bij adolescenten, relaties tussen begrippen en effecten van een preventieve sociale-vaardigheidstraining*.

Cursus(sen):

- Meerkanten (2009), *Helpen werkt averechts*.

Internetsites:

- <http://www.vandale.nl/vandale/zoekService.do?selectedDictionary=nn&selectedDictionaryName=Nederlands&searchQuery=hobby>
- <http://www.landelijknetwerkautisme.nl/index.php?pid=98>

Begrippenlijst

Bejegening	De manier, waarop een persoon zich tegen een ander persoon gedraagt.
Cliëntgerichtheid	De mate, waarop men gericht is op de behoeften en wensen van de cliënt.
Coherentie	Een ongewoon vermogen om de context te negeren.
Contra indicatie	Tegen argumentatie.
Deeltijdbehandeling	Behandeling, die in dagdelen aangeboden wordt.
Evaluatie	Het beoordelen van de waarde van iets.
Generaliseren	Aangeleerde vaardigheden in een(bepaalde) situatie, kunnen worden ingezet in een soortgelijke situatie, waarbij verschil kan voorkomen in tijd, plaats, persoon.
Meetinstrument	Een manier (instrument) om metingen mee te verrichten.
Module	Een cliëntgericht programmaonderdeel.
Neptunes	Doelgroep jongeren van de deeltijdbehandeling Asterisk*.
Pluto	Doelgroep kinderen van de deeltijdbehandeling Asterisk*.
Programmaonderdeel	Een training of bijeenkomst van een therapie.
Psychiatrische problematiek	Alle problemen op het geestelijke terrein.
Transfer	Het geleerde in andere situaties ook toepassen.
Unitcoördinator	Persoon, die bepaalde werkzaamheden tot onderlinge overeenstemming brengt.
Werkplan	Het werkplan is een <i>'actueel middel om de aard en de kwaliteit van de zorg te beschrijven, te besturen en te waarborgen.'</i> ⁽¹⁾ Dit werkplan geeft een beeld van de manier, waarop de zorg is georganiseerd en ingericht.

⁽¹⁾ Uit: Kantlijn Meerkanten.